

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Hekrova 805, 149 00 Praha 4

Proces osvojení dítěte po zákonné změně od 1. 1. 2014

Ing. Ivana Žampová

Vedoucí práce:

Mgr. Michaela Titmanová

Praha 2015

Prague College of Psychological Studies

Hekrova 805, 149 00 Praha 4

The process of adoption of a child after the legislative change from January 1, 2014

Ing. Ivana Žampová

The Diploma Thesis Work Supervisor:

Mgr. Michaela Titmanová

Praha 2015

Prohlášení o autorství

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedené literatury a pramenů, na něž odkazuji a uvádím je v seznamu literatury. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

Poděkování

Děkuji vedoucí diplomové práce paní Mgr. Michaele Titmanové za podnětné připomínky a metodické vedení. Ráda bych také poděkovala své rodině za trpělivost, pochopení, podporu a vytvoření podmínek k psaní této práce.

ANOTACE

Ústředním tématem této diplomové práce je sociální práce s rodinami, které osvojovaly nebo již osvojily dítě v období před a po zákonné změně, k níž došlo k 1. 1. 2014. Diplomová práce je rozdělena na dvě části, v první - teoretické části je zahrnuta obecná charakteristika rodiny a osvojení a porovnána právní úprava problematiky osvojení dle zákona účinného do 31. 12. 2013 a zákona účinného od 1. 1. 2014. Druhá - empirická část zahrnuje šest kazuistik rodin, které adoptovaly děti v různých obdobích. Na nich je dokumentován dopad změny legislativy v praxi.

Klíčová slova: sociální práce, zákon, novela, osvojení, rodina, sociální práce s osvojiteli, osvojenec, adopce, adopční proces,

ANNOTATION

The key subject of this diploma thesis is social work with families that had adopted or had been adopting a child in the period before or after the legislative change, which came into effect on January 1, 2014. The diploma thesis is divided into two parts. In the first theoretical one the family and adoption are characterized on a general level and the legislation of adoption in compliance with the law effective until December 31, 2013 and the one from January 1, 2014 are compared. The second empirical part includes six case studies of families that had adopted children in various periods of time. They illustrate the impact of the legislative changes in practice.

Key words:

social work, law, amendment, adoption, social work with adopters, adoptee, adoption process

OBSAH

ÚVOD	8
1 RODINA	11
1.1 Definice rodiny	11
1.2 Historický vývoj rodiny	12
1.3 Základní funkce rodiny	13
1.4 Důvody vedoucí k rodičovství.....	15
2 NÁHRADNÍ VÝCHOVA DÍTĚTE	17
2.1 Historie osvojení.....	17
2.2 Náhradní výchova.....	18
2.2.1 Náhradní rodinná péče	19
2.2.2 Ústavní péče	23
2.3 Osvojení.....	26
2.3.1 Osvojitel	28
2.3.2 Odkud přichází děti k osvojení	28
3 PRÁVNÍ ÚPRAVA NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	30
4 SOCIÁLNÍ PRÁCE	35
4.1 Základní východiska sociální práce.....	35
4.2 Sociální pracovník	36
4.3 Metody sociální práce	37
4.4 Podmínky, rizika a překážky v oblasti sociální práce	39
4.5 Etika v sociální práci	40
5 PROCES OSVOJENÍ DO 31. 12. 2013 – ZÁKON O RODINĚ.....	42
5.1 Období vnitřního rozhodnutí.....	42
5.2 Podání žádosti o osvojení dítěte	42

5.3	Zhodnocení a posouzení krajským úřadem	44
5.4	Období čekání na nabídku dítěte k osvojení	44
5.5	Předadopční péče.....	45
5.6	Rozhodnutí soudu.....	45
6	ZMĚNY V PROCESU OSVOJENÍ PO 1. 1. 2014 – OBČANSKÝ ZÁKONÍK	47
7	KAZUISTIKY	52
7.1	Kazuistika č. 1: Petra.....	53
7.2	Kazuistika č. 2: Marek.....	55
7.3	Kazuistika č. 3: Anežka.....	57
7.4	Kazuistika č. 4: Jakub.....	59
7.5	Kazuistika č. 5: Adámek a Verunka.....	62
7.6	Kazuistika č. 6: Tomášek	65
	ZÁVĚR	67
	SEZNAM LITERATURY	69

ÚVOD

Ústředním tématem této diplomové práce je sociální práce s rodinami, které osvojovaly nebo již osvojily dítě v období před a po zákonné změně, k níž došlo k 1. 1. 2014. Téma jsem zvolila ze dvou důvodů - spolu s manželem jsme sami prošli nelehkým procesem osvojení, když jsme osvojovali našeho syna, a také bych byla ráda, aby tato práce o problematice osvojení ukázala budoucím osvojitelům i sociálním pracovníkům jiný úhel pohledu na danou problematiku.

Rodina jako taková představuje primární prvek společnosti. Je základem života každého z nás, místem, kde jsou utvářeny naše postoje, názory, vzorce chování. Rodina ovlivňuje náš duševní i mravní vývoj a životní styl vůbec. Fungující rodinné prostředí je důležité především v období dětství, kdy je pro nás vše nové, vše teprve poznáváme. Úplná a fungující rodina je pro vývoj a výchovu dítěte pochopitelně nejideálnější, bohužel to ale není situace každého.

Některé rodiny nejsou schopny plnit základní funkce rodiny a zabezpečit běžné povinnosti, které se s rodinným životem pojí. Takové rodiny jsou označovány jako rodiny dysfunkční, neboť nefungují tak, jak by měly. Jsou to např. rodiny, kde chybí vhodné podmínky pro výchovu dítěte, rodiny s nedostatečným citovým zázemím apod. Někdy se také stává, že rodiče se o své dítě ze své vlastní vůle starat nechtějí a volí raději náhradní rodinnou péči. Na druhé straně pak stojí ti, co děti mít nemohou, obvykle je to ze zdravotních důvodů, podle statistických údajů neplodnost párů stále roste, nebo vlastní děti mají, ale chtějí pomoci i dítěti, které nemělo takové štěstí, aby mohlo vyrůstat u svých biologických rodičů, ať už z jakéhokoliv důvodu, a děti, jimž rodiče zemřeli ještě v jejich nedospělém věku. I zde vyvstává možnost náhradní rodinné péče. A právě této problematice je věnována předkládaná práce, přičemž pozornost je zaměřena především na osvojení.

Cílem práce je popsat proces osvojení dítěte jakožto jedné z forem náhradní rodinné péče, analyzovat změny, k nimž došlo od 1. 1. 2014 v souvislosti s účinností nového občanského zákoníku, zákona č. 89/2012 Sb., v komparaci s předchozí právní úpravou vztahující se k dané problematice - zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině, který byl k 31. 12. 2013 zrušen, a na praktických příkladech dokumentovat dopad změny legislativy,

resp. ukázat, zda nová úprava zákona v praxi přístupu k osvojení dítěte napomohla nebo naopak osvojení zkomplikovala a jak problematiku osvojení a novou právní úpravu vnímají samotné rodiny, které si procesem osvojení prošly.

Dílejší cíle:

- definovat jednotlivé formy náhradní výchovy,
- popsat proces osvojení podle zákona č. 94/1963 Sb., o rodině,
- analyzovat změny v procesu osvojení v souvislosti s přijetím zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník,
- zpracovat kazuistiky rodin, které si osvojili dítě,
- poukázat na důsledky změny legislativy v procesu osvojení,
- zhodnotit zákonné změny v procesu osvojení od 1. 1. 2014.

Text práce je rozdělen do sedmi kapitol. V kapitole první je na základě studia odborné literatury definována rodina, dále je přiblížen její historický vývoj, základní funkce, které rodina plní, a důvody, které vedou k rodičovství. Kapitola druhá objasňuje náhradní výchovu dítěte, a to v rozdělení na náhradní rodinnou péči a ústavní péči, přičemž samostatná subkapitola je věnována osvojení. Třetí kapitola shrnuje právní úpravu náhradní rodinné péče. Uvedeny jsou jak základní vnitrostátní normy, tak mezinárodní úmluvy, jimiž je Česká republika vázána. V kapitole čtvrté je seznámeno se sociální prací, konkrétně s pojmem sociální práce, se sociálním pracovníkem, metodami sociální práce, podmínkami, riziky a překážkami v oblasti sociální práce a s etikou v sociální práci. Sociální práce je s problematikou adopce velmi úzce spjata. Jsou to právě sociální pracovníci, kteří navštěvují rodiny, které si chtějí osvojit dítě, provádějí v nich šetření a na základě toho vydávají posudky, které jsou jedním z rozhodujících kritérií, zda jsou náhradní rodiče vhodní a způsobilí k osvojení dítěte či nikoliv. Pátá kapitola je popisem procesu osvojení dle zákonné úpravy účinné do 31. 12. 2013, tedy dle zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. Stěžejní část práce tvoří kapitola šestá, která analyzuje změny, k nimž došlo v procesu osvojení od 1. 1. 2014 spolu s novým občanským zákoníkem, v komparaci se zákonem o rodině. Součástí sedmé kapitoly jsou kazuistiky, které mají ukázat, jestli nová právní úprava napomohla přístupu k osvojení dítěte či nikoliv. Uvedeno je celkem šest kazuistik rodin, které si osvojily dítě, přičemž dvě kazuistiky se vztahují k době, kdy byl účinný zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, tři jsou z doby, kdy již osvojení přešlo pod nový občanský zákoník, zákon č. 89/2012 Sb.,

a jedna je případem manželského páru, který si osvojit 2 děti – jedno před změnou legislativy a druhé po novele. V závěru předkládané práce jsou na základě provedené analýzy, komparace a kazuistik shrnuty všechny poznatky a souhrnně zhodnoceny zákonné změny v procesu osvojení od 1. 1. 2014.

1 RODINA

1.1 Definice rodiny

Při slově rodina se většině z nás vybaví známé tváře, jako jsou matka, otec, sourozenci, děda, babička, strýcové, tety a další příbuzní. Pověštinou v rodině očekáváme starostlivost, bezpečí jistotu, pomoc v nouzi, ale také společnou radost, sdílení trápení, smutku trávení volného času. Rádi se ke svým blízkým vracíme a jsme rádi, že je máme.

Pojem rodina jako takový není jednoznačně vymezen. V odborné literatuře, která je zaměřena na rodinnou tematiku, je několik různých definic pojmu rodina. Záleží na úhlu pohledu. Matějček (1994, s. 15) nahlíží na rodinu z hlediska potřeb. Podle něj je rodina *„nejstarší lidskou společenskou institucí, která vznikla z přirozeného lidského pudu pohlavního, který umožňuje rozmnožovat potomstvo a zachovávat tak rod. Rodina měla vždy potřebu své děti ochraňovat, pečovat o ně, vzdělávat je a připravovat pro život. Postupem času se změnily potřeby rodiny v závislosti na vyvíjející se společnosti a jejím potřebám.“* Naproti tomu Jandourek (2012, s. 194) rodinu definuje jako *„skupinu osob spojenou manželstvím, pokrevním příbuzenstvím nebo adopcí, které tvoří jednu domácnost a jsou spolu ve vzájemné interakci“*.

Obdobné vymezení jako Jandourek nabízí Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, které definuje rodinu ve dvojnásobném rozsahu. V užším slova smyslu pod pojmem rodina ohraničuje *„institucionálně strukturované sociální společenství, které je založené na rodičovském a manželském vztahu jako jeho dvou základních vztahových liniích, a vychází z úpravy rodinného práva“* (Ministerstvo práce a sociálních věcí – Odbor 24, 2013, on-line, s. 10), v nejširším slova smyslu pak sociální jednotku, *„jejímž ustavujícím znakem je soužití minimálně dvou generací v přímé příbuzenské linii (rodič – dítě) a vedlejšími znaky je plnění základních rodinných funkcí a žádoucí, nicméně nikoli nezbytné, právně-institucionální zakotvení ve společnosti“* (Ministerstvo práce a sociálních věcí – Odbor 24, 2013, on-line, s. 10) Další z autorů zabývající se sociologií chápe rodinu jako *„nejpůvodnější, nejpřirozenější a nejdůležitější lidskou skupinu a instituci, jako ekonomickou jednotku i jako základní stavební prvek sociálních struktur.“* (Reichel, 2008, s. 177).

Rodina se, jak naznačují i výše uvedené definice, tedy nezakládá pouze pro uspokojování pohlavního pudu, který vede k rozmnožování potomstva, ale především z touhy a potřeby. Je třeba, aby rodina své potomky chránila, starala se o ně, vychovávala je, učila, připravovala pro život a vštěpovala jim své vzorce chování. Rodina dětem předává potřebu vzájemné pomoci a podpory. Má také zásadní vliv na utváření osobnosti dítěte, tím, že o dítě pečuje, vychovává je, učí je příkladem.

Rodina uspokojuje základní psychické potřeby dítěte a také se stává vzorem pro mezilidské vztahy, ve kterých dítě pokračuje ve svém životě. Taktéž by měla umožnit nejdůležitější potřebu dítěte, kterou je potřeba životní jistoty. Dítě si prostřednictvím rodiny utváří sebevědomí a je pochopitelné, že v různých rodinách jsou různé podmínky pro utváření sebevědomí dítěte, od velmi dobrých až po velmi špatné podmínky.

1.2 Historický vývoj rodiny

Člověk již od pradávna nedokázal, nemohl a nechtěl žít sám. Ke svému přežití potřeboval nutně ostatní. Nejprve to byla skupinka jedinců téhož druhu, která společně bojovala o přežití a pokračování dalšího života, obývala stejné území, podílela se o jeden náboženský kult, používala stejná pravidla. To bylo již v mladší době kamenné. Skupinky byly označovány jako rod neboli kmen. (Fialová, 1998, s. 19)

Shluky musely být dostatečně velké, aby dokázaly vzdorovat nástrahám matky přírody i nepřátel, ale zároveň ne velké přes příliš, aby byly schopné se uživit a nevyčerpat veškeré přírodní zdroje nutné k obživě. Fialová (1998, s. 19) uvádí průměrnou velikost jedné rodiny v pravěku v počtu 3-5 dospělých členů.

V období starověkého Řecka, které spadá do 8.-7. století před naším letopočtem, byla společnost rozčleněna podle rodů. Rod tvořil široký komplex rodin. Základem byl původ mužů. Všichni muži daného rodu museli mít společného předka. Každý rod měl svého reprezentanta, vůdce. Na ženy bylo nahlíženo jako na méněcenné. (Matoušek, 2003, s. 25-26)

Ve starověkém Římě představovala rodina velmi významný celek. Byla považována za základní složku společnosti. Hlavou rodiny byl výhradně muž, postavení žen se lišilo podle toho, z jak majetné rodiny pocházely. (Matoušek, 2003, s. 28)

Středověká rodina byla patriarchálního typu. Muž měl tedy stále vedoucí postavení. Společnost byla rozdělena na stavy, které se dále dělily na šlechtu, duchovní, kupce, měšťany a venkovany (Goody, 2006, s. 70). V ranném středověku přitom bylo povoleno mnohoženství, v pozdější době však vlivem křesťanství bylo více žen zakázáno a důraz byl kladen na rodinu a manželství. Obvykle spolu žilo více generací společně. (Matoušek, 2003, s. 29)

V období novověku docházelo k přetváření rodiny na rodinu nukleární, kdy společně žili pouze rodiče a děti. Hlavní postavení v rodině měl stále muž, a to až v podstatě do přelomu 19. a 20. století, kdy se začaly v průmyslové výrobě uplatňovat ženy, čímž postavení muže jako živitele rodiny začalo upadat. Postupem času se měnil také význam manželství, význam rodiny i počtu dětí. Změny přicházely v souvislosti se změnami v politické, ekonomické a sociální sféře.

1.3 Základní funkce rodiny

Rodina má na dítě, které bylo do rodiny porozeno nebo do ní vstoupilo adoptivním nebo jiným způsobem, zcela určující vliv na celkový rozvoj jeho osobnosti, zvláště pak v nejranějším období jeho dětství, a to v oblasti tělesné, duševní i sociální. Dítě se v rodině socializuje a rodina určuje sociální status dítěte. Díky vlivu rodiny si dítě uvědomuje své místo a svoji roli ve společnosti. Dítě získává v rodině emocionální podporu, bezpečí, jistotu a v neposlední řadě je ekonomicky zabezpečováno. V souvislosti s tím, jaké úlohy rodina zastupuje, lze vymezit funkce rodiny. Vágnerová (2000) k základním funkcím řadí:

- funkci biologickou,
- funkci ekonomickou,
- funkci výchovně-sociální,
- funkci ochrannou,
- funkci emocionální.

Biologická funkce rodiny, někdy též pojmenovávaná jako funkce biologicko-reprodukční, vychází z přirozené reprodukce a zachování lidského života. Současná doba však přináší změny v hodnotách lidí a biologickou funkci rodiny přesunuje do pozadí. Mnoho mladých lidí upřednostňuje kariéru a seberealizaci před výchovou dítěte a rodinu zakládají v pozdějším věku nebo vůbec. Helus (2007, s. 145) vidí jako hlavní důvod uvedeného komplexní změnu života s tím, že péče o dítě ubírá člověku volný čas, dále zásah do potenciálního profesního růstu, intervenci do hospodaření, jelikož s dítětem jsou pochopitelně vyšší životní náklady, výchovná a zdravotní nebezpečí a také ohrožení pevnosti vztahu s partnerem.

Ekonomická funkce rodiny vyplývá z uspokojování základních potřeb jejích členů, od výživy, přes bydlení, zařízení domácnosti, náklady spojené se studiem a prací, až po náklady na zájmové činnosti členů rodiny. Jak vysvětluje Reichel (2008, s. 187), *„Spotřeba rodin, ať již v podobě statků materiálních, či nemateriálních, se pochopitelně odráží v parametrech růstu ekonomiky společnosti. Rodina je tedy jak producentem, tak spotřebitelem, v neposlední řadě i daňovým subjektem, a tak svým způsobem přispívá k ekonomické reprodukci společnosti.“*

Výchovně-sociální neboli **socializační funkce** je spojena s výchovou dětí a jejich přípravou na praktický život. Rodina učí dítě základním postupům společenského chování, kulturním zvyklostem, normám, začleňuje ho do lidské společnosti, osvojuje mu sociální role muže a ženy, otce a matky v rámci společnosti. Kraus et al. (2001, s. 79) vymezuje socializaci jako *„proces působení rodiny na své členy v celém souhrnu jevů a procesů: ekonomických, sociálních, kulturních, mravních, estetických, zdravotních a jiných. Ústřední úlohou socializačního procesu v rodině zůstává příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života. Dítě od narození a po celou dobu života v rodině přijímá velmi široké spektrum nejrůznějších informací a aktivně je zpracovává v souladu se svými přirozenými vlohami, biologickými a psychickými potřebami, se svými zkušenostmi, ale i s hodnotovými orientacemi a vzory, jimiž jsou pro dítě především rodiče a starší sourozenci. Dítě v socializačním procesu tedy nezůstává pasivním článkem, uplatňuje také svou vůli, své zájmy, přání, orientace.“*

Ochranná funkce vychází z toho, že rodina zabezpečuje životní potřeby svých jednotlivých členů, a to jak sociálních, tak i zdravotních, fyziologických i dalších. Důležité je, aby byli členové rodiny spokojení, měli pocit jistoty, bezpečí a opory. Pokud je rodina funkční, všechny tyto jistoty svým příslušníkům poskytuje.

Emocionální funkce rodiny je nejdůležitější funkcí. Je to dáno potřebou citového zázemí, které rodina poskytuje. Proto je tato funkce nezastupitelná. Patří do ní podpora, pomoc, pocit bezpečí, jistoty, láska, důvěra, podílení se o zážitky apod. Rodina je společenskou institucí, která jediná dokáže takovéto zázemí člověku dát, je-li funkční. Emocionální funkce je přitom, jak upozorňuje Vágnerová (2000, s. 125), důležitá zejména v dětském věku, což zdůvodňuje autorka tím, že rodiče pro dítě představují autoritu, vzor, přijímá jejich projevy, stanoviska, hodnoty.

1.4 Důvody vedoucí k rodičovství

Většina z mužů i žen od určitého věku touží po dítěti. Mít dítě, ve kterém pokračují naše geny, kterému předáme to nejlepší z nás, kterému se snažíme dopřát to, co nebylo dopřáno nám, je často cílem a smyslem nejedné rodiny, je to jakési završení života, často i vnímání nesmrtelnosti. Vágnerová (2012, s. 6) označuje rodičovství dokonce za jednu z nejdůležitějších rolí člověka v dospělém věku. Mezi hlavní motivy vedoucí k rodičovství pak autorka řadí následující:

- nové zážitky a zkušenosti – ty mohou obohacovat, ale také omezovat a vytěžovat,
- citová odezva – děti od rodičů přijímají lásku a zároveň ji také opětvují, minimálně po dobu svého dětského věku,
- potřeba seberealizace – mít dítě dokazuje schopnost plodit a být rodičem, tedy zvládat úkoly, které jsou s rodičovstvím spojeny a které jsou velmi často obtížné, náhradní rodičovství může naplnit představy,
- smysl existence – jak bylo již řečeno, pro mnohé lidi je rodičovství, resp. to, že mají dítě, smyslem jejich existence, napomáhá k pocitu naplnění života, utvrzení hodnot,

- pokračování života – dítě je potomkem, ve kterém přežívají vlastnosti rodičů, jejich podoba, hodnoty, tradice, a mohou být předány další a další generaci. (Vágnerová, 2012, s. 7)

Kromě toho je dítě novým rozměrem lásky, obětavosti, naplněním potřeby o někoho pečovat, příležitostí k novému vnímání okolí a v podstatě také rozvoji dovedností a znalostí, protože se rodiče s dítětem učí, předávají mu své zkušenosti. Pro řadu rodin je přivést na svět zdravého potomka, svoji malou úžasnou kopii, přirozená a téměř samozřejmá záležitost. Nicméně je řada párů, které dítě zoufale chtějí a nemohou mít. Podstupují opakovaně drahá, nákladná a bolestivá vyšetření, zkoušejí vědecké kapacity i metody téměř šarlatánské a vysněný sen – zdravý potomek - se jim neustále vzdaluje. Mnohdy ani nejrůznější lékařské zákroky nepomohou tomu, aby páry měly dítě. Proto jsou zde i možnosti náhradní rodinné péče, kam patří např. osvojení neboli adopce či pěstounská péče, které dospělým lidem umožňují vytoužené dítě mít.

Jednoznačně převládajícím důvodem, proč čím dál více partnerů nemůže mít vlastní děti, jsou zdravotní problémy – neplodnost. Statisticky nejsou tato čísla přesně zmapována, ale bývá uváděno, že 20-25 % párů má problémy s neplodností (Muška, 2015, on-line).

2 NÁHRADNÍ VÝCHOVA DÍTĚTE

2.1 Historie osvojení

Již ve starověku bylo známo, že lidé přijímali za své opuštěné děti a nazývali tento úkon osvojením. Tento akt měl podobu spíše přisvojení, což znamená, že si vítězní bojovníci vzali děti svých protivníků. Proces starověkého osvojení se velmi lišil od osvojení, které se později vyvinulo v antickém Římě.

Osvojení získalo svoji zákonnou podobu v antickém Římě v období republiky, kde již tehdy bylo nazýváno adopcí. Míněno tím bylo, že vztah mezi osvojeným dítětem a osvojitelem funguje na podobném principu jako vztah mezi rodiči a jejich vlastním dítětem, což zůstalo stejné dodnes. Nutno říci, že ještě po dlouhá staletí bylo postavení dítěte v procesu osvojení naprosto podřízené osvojiteli. Důvody, které vedly Římany k adopci dítěte, byly podobné těm dnešním. Byla to touha po vlastním dítěti a potřeba starat se o někoho, ale také se jednalo o pohnutky čistě hmotné, a to předat někomu blízkému své hmotné statky. (Gabriel, Novák, 2008, s. 10-11)

Středověk s sebou přinesl krok zpátky v osvojování dětí. Osvojení zcela nezaniklo, nicméně nebylo posvěceno zákonem. Děti byly osvojovány pouze šlechtickými bezdětnými páry nebo páry majícími pouze dcery, které se tím snažily zajistit pokračování rodu po meči. Ve středověku byly osiřelé děti především v nalezcích a chudobincích a odtud si je brala střední a nižší vrstva, ne však za účelem osvojení, ale pro získání pracovní síly zdarma.

Následovalo období novověku a s ním i navrácení termínu osvojení do zákona, Dokonce zde bylo několik druhů osvojení. Často k osvojení docházelo proto, aby nemanželské dítě získalo společenský statut jako má vlastní dítě a mělo tak nárok na majetek rodiče nebo rodičů. (Gabriel, Novák, 2008, s. 11)

V novověku fungovaly nalezcince dále, stále více však byly nahrazovány sirotčinci, které se oproti nalezcům daleko více a intenzivněji věnovaly řádné výchově a přípravě dětí do života. I přes určité pokroky byla ale i nadále ústavní péče pro děti nesmírně tvrdá a krutá a úmrtnost dětí zde byla vysoká.

V době osvícenství se konečně objevily tendence zachraňovat děti osvojením před krutostí ústavů či smrtí.

V 19. století se začalo k dítěti přistupovat s daleko větší citlivostí, než tomu bylo dříve, nicméně i přesto bylo v ústavech stále umístěno mnoho dětí. Opuštěných a osiřelých dětí bylo velké množství, naproti tomu byl však nedostatek osvojitelů. Po druhé světové válce se opět pozornost veřejnosti upřela na děti, a to děti, které se staly válečnými sirotky. Došlo ale opět k útlumu osvojení, protože stávající režim všemi prostředky podporoval kolektivní výchovu a výchovu v rodinném prostředí utlumoval.

Zásadní změna v osvojování, resp. náhradní výchově dítěte, přišla v roce 1963, kdy byl přijat zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, který vstoupil v platnost k 1. 4. 1964. Tímto zákonem se přesunul zájem z osvojitelů na osvojované dítě. Opuštěným dětem poskytla tato právní norma právní ochranu a bylo dosaženo rozdílnějšího přístupu systému náhradní rodinné péče. (Středisko náhradní rodinné péče, 2013b, on-line)

V průběhu let prošel zákon o rodině mnoha novelizacemi. Od 1. 1. 2014 došlo k zásadní změně, kdy byl zákon o rodině zrušen a stal se „součástí“ nového občanského zákoníku.

2.2 Náhradní výchova

Náhradní výchova představuje podobu péče o děti, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, ať už je důvodem cokoliv (Spolek otevřená budoucnost, 2013, on-line). Základní formy náhradní výchovy jsou dvě:

- náhradní rodinná péče,
- ústavní péče.

Detailněji jsou obě zmíněné formy, včetně jejich podob, charakterizovány v následujícím textu.

2.2.1 Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče je způsob péče o dítě, které není vychováváno rodiči, ale někým jiným, a to v prostředí, které je co nejvíce podobné běžnému životu v přirozené rodině, tedy průměrné rodinné výchově, aby byly minimalizovány negativní dopady na dítě. Úkolem takovéto výchovy je dát dětem v době, kdy nemají rodinné zázemí, péči. (Čevela a kol., 2015, s. 37) Nutno uvést, že náhradní rodinná péče je před ústavní výchovou upřednostňována, a to z mnoha důvodů. Např. Barber, Delfabbro a Gilbertson (2004, s. 167) konstatují, že děti, které vyrůstají v náhradní rodinné péči, dosahují vyšších kvalit a jsou mnohem vyrovnanější než děti, které jsou vychovávány v ústavní péči.

Náhradní rodinná péče může mít podobu:

- svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby,
- pěstounské péče,
- pěstounská péče na přechodnou dobu,
- osvojení (adopce),
- poručenství s péčí.

Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby představuje situaci, kdy soud v zájmu dítěte, pokud to vyžaduje zájem dítěte, svěří dítě do péče jiné osobě. Ta se svěřením do péče musí samozřejmě souhlasit a také musí poskytovat záruku náležité výchovy daného dítěte. Nejprve jsou tyto osoby vybírány v okruhu příbuzných, osoby blízké (příbuzní z přímé řady, sourozenci, partner, manžel/manželka, jiné osoby v rodinném nebo podobném poměru) či známí původní rodiny, k nimž dítě mělo vytvořeno citovou vazbu, tak, aby svěření bylo k maximálnímu prospěchu dítěte, resp. k minimální újmě na jeho psychickém vývoji (Novotný et al., 2014, s. 179). Nutno upozornit, že svěření dítěte do péče jiné osoby, jak vymezuje § 953 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, nenahrazuje ani pěstounskou, ani předpěstounskou péči, ani péči, která musí být před adopcí. Má však přednost, stejně jako ostatní formy náhradní rodinné péče, před ústavní výchovou.

Osoba, které bylo svěřeno dítě do péče, má práva a povinnosti podobná jako pěstoun (viz dále), vyživovací povinnost však zůstává ponechána biologickým rodičům. To

znamená, že ti platí výživné, jehož rozsah je určen soudem, s ohledem na majetkové poměry, schopnosti a možnosti biologických rodičů. Biologických rodičům zůstává také rodičovská odpovědnost vůči dítěti a platí, že jsou i po dobu svěřením dítěte do péče jiné fyzické osoby i nadále zákonnými zástupci daného dítěte, pokud soud nerozhodne jinak. (Novotný et al., 2014, s. 179)

Druhá z forem náhradní rodinné péče – *pěstounská péče* přichází v úvahu, když se o dítě nemůže osobně starat ani jeden z rodičů, ani poručník (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 958 odst. 1). V takovém případě může soud pověřit péčí o dítě pěstouna. Nezbytnou podmínkou pro uvedené je, aby pěstoun dal záruku řádné výchovy dítěte. Svěřením do pěstounské péče může být uloženo i pouze na přechodnou dobu, např. když rodič nemůže z vážných důvodů své dítě osobně vychovávat. Po dobu trvání překážky, která brání v péči o dítě, je dítě na základě rozhodnutí soudu svěřeno do pěstounské péče.

Pěstoun má zákonnou povinnost se o dítě osobně starat. Podle ustanovení § 966 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, musí přitom při péči o dítě přiměřeně provádět práva a povinnosti, jaké rodiče mají. Kromě toho ukládá legislativa pěstounovi povinnost „*udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými. Má povinnost umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, ledaže soud stanoví jinak.*“ (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 967). Vyživovací povinnosti k dítěti, ani právo dítě zastupovat a vést jeho věci, vyjma běžných záležitostí, pěstoun nemá. Zákonnými zástupci dítěte jsou nadále jeho biologičtí rodiče, jestliže nebyli v rodičovské zodpovědnosti omezeni, nebyli jí zcela zbaveni nebo nebyl její výkon pozastaven. Týká se to např. lékařských zákroků, o kterých lékař informuje předem, výběru druhu studia, vydávání cestovních dokladů apod. Tyto otázky řeší biologičtí rodiče. (Gabriel, Novák, 2008, s. 47)

V případě svěřením dítěte do pěstounské péče není vyloučen styk rodičů s dítětem. Pokud je rozhodnutí zákonných zástupců v kolizi se zájmem dítěte, má pěstoun možnost domáhat se v dané věci rozhodnutí soudu.

Stát na pěstounskou péči nahlíží jako na vysoce morálně hodnocený čin, proto jej také hmotně podporu. Dávky pěstounské péče jsou jednorázové i opakující se. Patří k nim

příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení motorového vozidla, příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstounům a příspěvek při ukončení pěstounské péče. (Vybíhal a kol., 2015, s. 425)

Pěstounská péče zaniká nabytím svéprávnosti, popřípadě zletilosti dítěte. V době, než je dítě svéprávné či zletilé může být pěstounská péče zrušena na žádost rodiče. Soud žádost uspokojí, je-li to v zájmu dítěte. Zrušení pěstounské péče se může domáhat i samo dítě, které bylo do této náhradní výchovy svěřeno, nebo pěstoun. V případě žádosti pěstouna o zrušení pěstounské péče má soud povinnost vyhovět vždy. (Středisko náhradní rodinné péče, 2013a, on-line) Je to pochopitelné, protože nikdo nemůže nutit jiného člověka, aby pečoval o nevlastní dítě, pokud s tím sám nesouhlasí.

Pěstounská péče na přechodnou dobu představuje svěřeni dítěte do pěstounské péče dle nařízení soudu, který tak rozhodl na základě podnětu orgánu sociálně-právní ochrany dětí, na určité období, tedy pouze dočasně, osobám, které jsou vedeni v evidenci krajského úřadu.

Do pěstounské péče na přechodnou dobu jsou děti umísťovány na dobu:

- „*po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat (z důvodů zdravotních, výkonu trestu odnětí svobody a dalších);*
- *po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením (souhlas s osvojením lze dát nejdříve šest týdnů po porodu, jde tedy o novorozence, u kterých se čeká na souhlas rodičů s osvojením);*
- *do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že tu není třeba souhlasu rodičů k osvojení (§ 821 občanského zákoníku). Zde se jedná o děti, o něž rodič zjevně nemá zájem. Nezájem o dítě ze strany rodiče se považuje za zjevný, trvá-li alespoň tři měsíce od posledního projeveného opravdového zájmu. Nelze-li však v chování rodiče spatřovat hrubé porušování jeho povinností, je třeba, aby byl rodič poučen orgánem sociálně-právní ochrany dětí o možných důsledcích svého chování a aby od takového poučení uplynuly alespoň tři měsíce. O splnění podmínek, zda rodič nejeví o dítě zájem, rozhoduje soud na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí jako opatrovníka dítěte, popřípadě na návrh rodiče.“ (Adopce.com, 2010, on-line)*

Horní hranice délky přechodné doby je vymezena na 1 rok, to znamená, že po nejdéle jednom roce se dítě vrací do výchovy jeho rodičů. Smyslem této formy náhradní rodinné péče je dát rodičům čas na uspořádání jejich poměrů, aby byli schopni znovu sami pečovat o své dítě, případně aby se pro dítě našla vhodná náhradní rodina.

Po dobu pěstounské péče na přechodnou dobu platí obdobná práva a povinnosti pěstounům i rodičům jako při pěstounské péči. Rodiče i nadále nesou rodičovskou odpovědnost, tedy vyživovací povinnost, právo na informace o dítěti, právo se s dítětem stýkat, pokud soud nestanoví jinak. Pěstouni jsou povinni mimo jiné s biologickými rodiči dítěte úzce spolupracovat, předpokládá-li se, že se dítě do vlastní rodiny navrátí. (Středisko náhradní rodinné péče, 2013, on-line)

Osvojení neboli adopci je věnována samostatná subkapitola, konkrétně je o této formě náhradní rodinné péče pojednáno v kapitole 2.3.

Poručenství (s osobní péčí) představuje náhradní rodinnou péči tehdy, pokud rodiče dítěte zemřeli, nebo jim byla omezena rodičovská zodpovědnost nebo jim tato zodpovědnost byla zcela odejmuta, případně pokud jim byla rodičovská zodpovědnost zastavena nebo jim byli rodiče omezeni na své svéprávnosti. (Adopce.com, 2010, on-line)

Osoba poručníka je ustanovována soudem a ve vztahu k dítěti má všechny práva a povinnosti, jaké mají biologičtí rodiče, pouze k němu nemá vyživovací povinnost. V případě potřeby, s ohledem na poměry dítěte, osobu poručníka a případném důvodu omezení práv a povinností biologickým rodičům, mohou být práva a povinnosti poručníka upraveny. Je tak ale činěno pouze ve výjimečných případech. Poručnictví je využíváno především u dětí, kterým se nenašel vhodný osvojitel. (Česko, 2013, s. 188)

Kromě uvedených forem náhradní rodinné péče, které jsou modifikovány zákonem, existuje ještě tzv. **hostitelská péče**. Jedná se o dobu péče pěstounské. Základem jsou opakující se krátkodobé kontakty dítěte, které vyrůstá v dětském domově, s rodinou či jednotlivci, kteří nejsou biologickými rodiči dítěte. Děti jezdí k hostitelům na víkendy, na prázdniny. Velmi častá je tato náhradní rodinná péče u dětí, které mají malé šance na pěstounskou péči, tedy u dětí starších 10 let, majoritního etnika apod.

Cílem hostitelské péče je dát dítěti šanci navázat citové a přátelské vztahy, možnost vidět, jak funguje chod běžné rodiny a vztahy v ní, zažít úspěch, sounáležitost, rozšířit společenské zázemí dítěte, osvojit si návyky, které jsou důležité pro budoucí samostatný život. Jak uvádí Novotný et al. (2014, s. 180), hostiteli jsou velmi často sociální pracovníci a psychologové, kteří s dětmi pracují, jejich rodinní příslušníci, zaměstnanci dětského domova, kde je dítě vychováváno. K hostitelské péči je nutný souhlas zákonných zástupců dítěte.

2.2.2 Ústavní péče

Ústavní péče jakožto druhá z podob výchovy v náhradní rodině je uplatňována jako krajní řešení, které může soud nařídit pouze tehdy, jestliže je výchova dítěte značně ohrožena nebo závažně narušena a jiná výchovná opatření již nejsou možná. Trvat by měla pokud možno co nejkratší dobu, resp. dobu, která je pro tuto formu výchovy nezbytně nutná.

Velmi častým důvodem pro nařízení ústavní výchovy je vedle závažných výchovných problémů také nevyhovující sociální situace rodiny. Jedná se např. o nevyhovující bytové podmínky, špatné majetkové poměry rodičů dítěte nebo osob, které dítě vychovávají. Zde je nutné podotknout, že v ČR je stále nedostatečná síť subvenčních nástrojů a služeb, které by ohroženým rodinám pomohla překonat tíživou situaci a zabránit tak odebrání dítěte z rodiny.

Do ústavní péče mohou dítě svěřit také přímo jeho rodiče nebo osoby, které jsou zodpovědné za jeho výchovu. Před nařízením ústavní výchovy soud ověřuje, zda není možné výchovu zabezpečit jinou formou, např. náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v instituci pro děti, které potřebují bezodkladnou pomoc. Uvedené formy jsou před ústavní výchovou upřednostňovány. Podoby ústavní péče zobrazuje tabulka 1.

Tabulka 1 Formy ústavní péče

Ústavní péče			
		Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	
Kojenecké ústavy	Diagnostické ústavy	Klokánky	Domovy pro osoby se zdravotním postižením
Dětské domovy pro děti do 3 let	Dětské domovy	Dětská centra	
	Dětské domovy se školou		
	Výchovné ústavy		
spadají pod Ministerstvo zdravotnictví	spadají pod Ministerstvo školství		spadají pod Ministerstvo práce a sociálních věcí

Zdroj: Spolek otevřená budoucnost, 2013, on-line

Jak lze z tabulky vidět, druhů ústavní péče je poměrně značný počet. Některé spadají pod Ministerstvo zdravotnictví (kojenecké ústavy, dětské domovy pro děti do 3 let), některé pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou, výchovné ústavy), některé řídí Ministerstvo práce a sociálních věcí (domovy pro osoby se zdravotním postižením).

Kojenecké ústavy a domovy pro děti do 3 let věku jsou zdravotnická zařízení, která mají léčebně preventivní charakter. Obě zařízení jsou určena pro péči dětem do 3 let věku. V praxi bývají tyto dvě instituce často spojovány.

Do kojeneckých ústavů jsou umísťováni zejména novorozenci a kojenci, tj. děti do 1 roku věku, do dětských domovů pro děti do 3 let pak starší děti, do daného věku. Jak uvádí Vančáková (2014, on-line), do dětských domovů uvedeného typu mohou být přijaty děti i s matkou, otcem, oběma rodiči nebo náhradními rodiči, a to pro zaškolení

v péči o dítě. Např. jsou do dětských domovů pro děti do 3 let věku přijímány rodiče s dítětem, který má speciální potřeby, nezralé matky s dítětem apod.

Diagnostické ústavy jsou školským zařízením, místem pro přechodné umístění dětí ve věku většinou od 3 do 15 let, resp. do ukončení povinné školní docházky, u nichž byla soudně nařízena ústavní výchova, ochranná výchova nebo preventivně výchovná péče, nebo o umístění požádal sám zákonný zástupce dítěte. Na základě výsledku provedeného komplexního vyšetření, v závislosti na zdravotním stavu a kapacit zařízení, jsou následně děti umístěny do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů. V diagnostickém ústavu pobývají děti obvykle v délce 8 týdnů. (Dětský diagnostický ústav Praha, on-line)

Dětské domovy jakožto další z forem ústavní péče zajišťují péči dětem s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Chování dítěte má rozhodující roli, jelikož se děti vzdělávají v běžných školách, které jsou mimo dětský domov. Do základních a vyšších škol tedy děti docházejí. Děti pobývají v domově obvykle od 3 do 18 let nebo do ukončení přípravy na budoucí povolání, nejvýše však do 26 let. Zpravidla se jedná o děti, které nemají rodiče, a děti, o které se rodiče nechtějí nebo nemohou postarat.

Péče o děti v dětském domově individuální, dle potřeb dítěte, přičemž úkolem domova je dítě vychovávat a vzdělávat. (Sociální práce.cz, 2008, on-line) Kromě samotných dětí mohou být do dětských domovů umísťovány také nezletilé matky s dítětem.

Dětské domovy se školou zajišťují péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které trpí závažnými poruchami chování, díky čemuž potřebují kromě péče, která je v běžných dětských domovech, také péči léčebnou. Dále jsou zde děti, které mají nařízenou ochrannou výchovu. Jedná se o školská zařízení, a jak samotné označení této podoby ústavní péče naznačuje, součástí dětského domova je i škola (základní škola, základní škola praktická). Děti jsou tedy vzdělávány přímo v místě a nedocházejí do škol mimo domov. Účelem těchto institucí je náhradní rodinná výchova převýchova, zabezpečení povinné školní docházky, případně přípravy na povolání, a následná integrace do běžné společnosti. Umísťovány jsou do dětských domovů se školou děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky. (Nadace táta a máma, 2014, on-line)

Výchovné ústavy jsou určeny pro děti starší 15 let, kterým byla nařízena ústavní výchova nebo jim byla soudem uložena ochranná výchova. V případě potřeby jsou do ústavu umisťovány děti starší 12 let, které vykazují tak závažné poruchy chování, pro které nemohou být umístěny v dětském domově se školou. Jsou to zpravidla děti s poruchami chování a emocí. Zřizovány jsou výchovné ústavy zvláště pro nařízenou ústavní výchovu a zvláště pro uloženou ochrannou výchovu. Výchovnou skupinu tvoří zpravidla 5-8 dětí, přičemž v jednom ústavu je v průměru 2-6 výchovných skupin. (Nadace táta a máma, 2014, on-line)

Dalšími institucemi ústavní výchovy jsou **zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc**. Ta poskytují možnost rychlého umístění dětí v případě krize. Dítě je do péče takového zařízení svěřováno soudem nebo rodičem. Nejčastějším typem zařízení pro děti, které vyžadují okamžitou pomoc, jsou tzv. Klokánky a Dětská centra. Zařízení jsou rozmístěna po celém území České republiky. Nespadají ale pod žádný rezort, ani se na ně nevztahuje zákon o výkonu ústavní výchovy. Financování je řešeno ze systému dávek státní sociální podpory.

2.3 Osvojení

Osvojení představuje formu náhradní rodinné péče na nejvyšším stupni. Zákonem je osvojení definováno jako „*přijetí cizí osoby za vlastní*“ (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 794). Pauldura a kol. (2014, s. 198) nahlíží na osvojení z právního hlediska a vymezuje ho jako „*právní důvod pro vytvoření základních rodinněprávních vztahů mezi rodičem (osvojitelem) a dítětem (osvojencem), který není založen na biologické skutečnosti, nýbrž na soudním rozhodnutí.*“

Proto, aby mohlo být dítě osvojeno, musí být splněna řada podmínek. První z nezbytných podmínek je, že osvojení musí být dítěti, které má být touto formou náhradní rodinné péče dotčeno, k prospěchu. Mezi osvojitelem a dítětem musí být přiměřený věkový rozdíl, a to takový, jako bývá běžně mezi rodičem a dítětem. Další podmínkou je, že osvojenec, tedy dítě, musí být nezletilé, tzn. mladší 18 let. Kromě

zmíněného je třeba, aby osvojitel splňovat podmínky stanovené pro osvojitele (viz kapitola 2.3.1) a dítě bylo právně volné (Sedlářová, 2008, s. 197).

Právně volné dítě znamená, že rodiče, resp. zákonní zástupci, dali k osvojení dítěte písemný souhlas, přičemž takový souhlas, jak podotýkají Gabriel a Novák (2008, s. 43), je možné dát nejdříve 6 týdnů po narození dítěte. Dříve než po uplynutí 6 týdnů nelze dítě k osvojení dát. Tato lhůta má pravděpodobně umožnit rodičům/zákonným zástupcům si promyslet, zda takto chtějí skutečně učinit, dát jim prostor zkusit o dítě nějaký čas pečovat. K souhlasu rodičů/zákonných zástupců uvádějí dále autoři následující: „*Tento souhlas se uděluje před soudem nebo před orgánem sociálně-právní ochrany dětí (dříve oddělení péče o děti) na úřadech obcí s rozšířenou působností (městských úřadech, magistrátech). Většinou se jedná o podpis souhlasu s osvojením k neurčitým (tedy v tu chvíli ještě nevybraným) žadatelům. Před soudem však lze vyslovit i souhlas s tím, aby dítě bylo osvojeno konkrétními osobami, které mohou biologičtí rodiče i sami navrhnout.*“ (Gabriel, Novák, 2008, s. 43). Právně volné je také dítě v případě dlouhodobého zjevného nezájmu biologických rodičů o něj, to znamená, že rodiče nevykazují o dítě několik měsíců zájem, nenavštěvují ho, ani se neinformují o jeho zdravotním a psychickém stavu a prospívání vůbec.

O tom, jestli lze připustit osvojení dítěte bez souhlasu jeho biologických rodičů pro jejich nezájem o dítě, rozhoduje soud na základě návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který je opatrovníkem dítěte, nebo na návrh rodiče dítěte. Dále platí, že „*Souhlasu rodičů, kteří jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte, není také třeba, jestliže dají souhlas k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům. V těchto případech je pak třeba k osvojení souhlasu opatrovníka, který musí být osvojovanému dítěti v řízení o osvojení ustanoven.*“ (Ministerstvo práce a sociálních věcí – Odbor 21, 2013, on-line).

Žadatelé o osvojení mají právo si stanovit určité požadavky, resp. říci, o jaké dítě mají zájem (např. horní věková hranice dítěte, etnikum dítěte, zdravotní stav dítěte apod.) (Souhlas, Philpot, 2003, s. 84). Pochopitelně platí, čím méně požadavků, tím větší šance na dřívější osvojení.

S osvojením dítěte se váže plná rodičovská zodpovědnost. Po právní stránce vzniká osvojením mezi osvojitelem a dítětem příbuzenský vztah, totéž platí pro dítě a příbuzné

osvojitele. „*Příbuzenské vztahy k původní rodině z hlediska práva zanikají, osvojitelé jsou ovšem povinni informovat osvojence o skutečnosti osvojení, jakmile se to bude jevit vhodným, nejpozději však do zahájení školní docházky.*“ (Středisko náhradní péče, 2013a, on-line).

2.3.1 Osvojitel

Osvojitelem je osoba, která se ujímá dítěte a přijímá ho za vlastní. Může se jím stát osoba způsobilá k právním úkonům, která způsobem svého života garantuje, že osvojení bude k užítku dítěte i společnosti, s přiměřeným věkovým odstupem od osvojence. Nezbytnou podmínkou také je zletilost osoby, která má být osvojitelem. Osvojitelem tedy může být pouze fyzická osoba starší 18 let.

Každý, kdo chce osvojit dítě, musí mít také patřičné dispozice, schopnosti a jeho ekonomická situace musí být příhodná. Dispozice, fyzická a duševní forma a schopnosti jsou posuzovány individuálně odborníky na náhradní rodinnou péči, a to již ve fázi zprostředkování osvojení. (Středisko náhradní rodinné péče, 2013c, on-line)

Individuálním osvojitelem se může stát jeden z manželů (se souhlasem druhého manžela) nebo též osamělá osoba. Společnými osvojiteli mohou být výhradně žena a muž v manželském stavu, tedy manželé. Druh a družka, resp. spolu žijící partneři, ani stejnopohlavní registrované páry nemohou společně dítě osvojit. V takovém případě může žádat o osvojení dítěte pouze jeden z nich.

2.3.2 Odkud přichází děti k osvojení

Děti přicházející k osvojení lze rozdělit do tří skupin. První skupinu tvoří děti nechtěné, jejichž počet je v dnešní době díky antikoncepci a možnostem umělého přerušování těhotenství poměrně malý. Do druhé skupiny patří děti fakticky osiřelé, kterým skutečně zemřeli rodiče (těchto dětí je jen kolem 1 %). Třetí, daleko početnější skupinou, jsou děti tzv. sociálně osiřelé, které mají oba nebo alespoň jednoho z rodičů, kteří však z nejrůznějších důvodů nejsou schopni, nemohou nebo nechtějí se o dítě starat.

Dítě může být svěřeno do nové (náhradní) rodiny z porodnice, kojeneckého ústavu, dětského domova, původní nebo náhradní rodiny nebo ze zařízení pro osoby se zdravotním postižením. Ať jsou ale děti osiřelé fakticky nebo sociálně, mají stejná práva a potřeby jako ostatní děti. Mají právo na lásku, bezpečí, výchovu a vzdělání, zdravotní a sociální péči a v neposlední řadě také na naději. Vzhledem k tomu je vždy brán zřetel, aby jejich další umístění bylo v souladu s jejich zájmy. Proto je trvale snaha umístit tyto děti v širší rodině nebo u osob dítěti blízkých. Jsou-li takovéto možnosti vyčerpány, teprve poté nastupuje možnost umístit dítě do náhradní nové rodiny.

3 PRÁVNÍ ÚPRAVA NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

V souvislosti se zabezpečením fungování systému náhradní výchovy, resp. práv a povinností osob vystupujících v rámci rodiny, je oblast náhradní rodinné péče uspořádána legislativně. Ochrana dětí a péče o ně je v rámci naší právní úpravy zakotvena v samotné Listině základních práv a svobod. Článek 32 odst. 1 říká, že *„Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.“* Zmíněné doplňuje odst. 4, který stanovuje, že *„Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.“* Poslední uvedená věta v podstatě zakazuje zasahovat do rodinného života a soukromí, pokud k tomu sami rodiče nebo osoby, které jsou zodpovědné za výchovu dětí, nevybídnou, nebo se o děti nepřestanou starat, ať už z důvodu, že se starat nechtějí, nebo z důvodu, že se o děti starat nemohou, přestože by chtěli, což jsou podněty, kdy mohou zakročit příslušné státní orgány.

Mimo Listinu základních práv a svobod nachází rodičovství a rodina právní oporu v řadě dalších zákonů. K základním vnitrostátním právním normám se řadí:

- zákon č. 94/1963 Sb., o rodině – zrušen,
- zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů,

- vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí,
- nařízení vlády č. 460/2013, o stanovení částky příspěvku na úhradu péče, částky kapesného, hodnoty osobních darů a hodnoty věcné pomoci nebo peněžitého příspěvku dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy.

Dané legislativní předpisy vymezují pravidla, zásady a podmínky pro rodičovství, náhradní rodinnou péči, postup, činnost a pravomoci příslušných orgánů, upravují vztahy mezi dítětem a dalšími příbuznými a osobami, pomoc rodinám ze strany státu apod.

Primárním zákonem v oblasti rodinného práva byl až do 31. 12. 2013 zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. V souvislosti s politickými, ekonomickými, demografickými a sociálními změnami, k nimž v průběhu let došlo, však bylo potřeba danou problematiku modifikovat a přizpůsobit současným podmínkám.

Zákon o rodině, který platil téměř 50 let, byl zrušen s účinností nového občanského zákoníku – zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Stalo se tak k 1. 1. 2014. Rodinné právo je nyní součástí této právní normy. Obsaženo je v části druhé, § 655 - § 975. V podstatné části nový občanský zákoník základní principy zákona o rodině převzal, navázal na ně a rozvedl je. Některé oblasti pak vytyčil zcela nově, např. osvojení, které je jednou z forem náhradní rodinné péče, jemuž je v zákoně věnováno více než 50 paragrafů, konkrétně je upraveno v ustanovení § 794 - § 854. V rámci osvojení definuje zákon, co to osvojení je, kdo může být osvojitelem a kdo osvojovaným dítětem, stanovuje, kdy je a kdy není potřeba souhlasu s osvojením, péči před osvojením, účinky, které jsou s osvojením spojeny, podmínky pro osvojení zletilého.

Další velmi důležitou právní normou v rodinném právu je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, který, jak jeho název napovídá, se zabývá sociálně-právní ochranou. Legislativně uspořádává opatření sociálně-právní ochrany (např. zprostředkování osvojení a pěstounské péče, opatření na ochranu dětí, preventivní a poradenská činnost, sociálně-právní ochrana ve zvláštních

případech atd.), zařízení sociálně-právní ochrany, pěstounskou péči (práva a povinnosti při výkonu pěstounské péče, dávky pěstounské péče), poskytování sociálně-právní ochrany pověřenými osobami, inspekci poskytování sociálně-právní ochrany, povinnosti orgánů sociálně-právní ochrany při sdělování údajů apod. V průběhu let si i tento zákon prošel řadou změn. Poslední nejdůležitější byla novela zákona účinná od 1. 1. 2013, která mimo jiné stanovila závazné postupy pro činnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí, zavedla standardy kvality práce pro subjekty daného systému, rozšířila náhradní rodinnou péči, posílila pěstounskou péči.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, ohraničuje působnost školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči, definuje úlohu a úkoly jednotlivých zařízení pro tyto formy náhradní výchovy, vymezuje práva a povinnosti dětí, která jsou v takovýchto zařízeních umístěny, práva a povinnosti ředitele zařízení a taktéž práva a povinnosti osob, které jsou odpovědné za výchovu, dále úhradu péče, osobní dary, kapesné a věcnou pomoc.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, účinném od 1. 1. 2007, ve znění pozdějších předpisů, definuje základní zásady sociálních služeb, k nimž se řadí např. individuální přístup, právo každého na bezplatné sociální poradenství, rovnoprávnost, aktivizace k samostatnosti), dále okruh oprávněných osob, působnost v oblasti sociálních služeb. V části osmé jsou uvedeny předpoklady, které jsou nezbytné pro výkon povolání sociálního pracovníka.

V zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, nachází úpravu jednotlivé dávky státní sociální podpory, k nimž patří přírůstek na dítě, příspěvek na bydlení, rodičovský příspěvek, porodné a pohřebné. Uvedeny jsou zde podmínky nároku na dávku, výše příspěvku a jeho výplata. Zákon také vytyčuje příjem rozhodný pro přiznání dávky a základní pojmy jako jsou nezaopatřené dítě, soustavná příprava dítěte na budoucí povolání apod.

Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí, určuje, jak se vyhodnocuje situace dítěte a jeho rodiny, obsah

individuálního plánu ochrany dítěte, obsah a rozsah odborné přípravy fyzických osob, které jsou vhodné stát se osvojitelem či pěstounem, k přijetí dítěte do rodiny, minimální rozsah poradenství, které je osobě, která pečuje o dítě svěřené do péče nebo je v evidenci, poskytováno při zabezpečení osobní péče o dítě svěřené do péče, dále obsah, způsob a zaměření zajištění zvyšování znalostí a dovedností v oblasti výchovy a péče o dítě pro dané osoby a standardy kvality sociálně-právní ochrany.

Kromě vnitrostátních norem je Česká republika v oblasti náhradní rodinné péče vázána také počtem mezinárodních úmluv, které zaručují práva dětí včetně jejich ochrany, kladou důraz na právo dítěte vyrůstat v rodinném prostředí. Zejména se jedná o následující:

- Úmluva o právech dítěte,
- Směrnice o náhradní péči o děti,
- Úmluva o právech osob se zdravotním postižením.

Úmluva o právech dítěte nahlíží na rodinu jako na základní jednotku společnosti a zdůrazňuje důležitost přirozeného prostředí pro rozvoj a prospěch všech jejích členů, především pak dětí. Článek 9 Úmluvy připouští možnost oddělení dítěte od rodičů, ale pouze v případě, že je to nezbytné v zájmu dítěte, přičemž podtrhuje potřebný ohled na žádoucí návaznost ve výchově dítěte při volbě náhradní péče, na jeho náboženský, kulturní, etnický a jazykový původ. Úmluva také stanovuje základní parametry pro osvojení dítěte, a to i osvojení mezinárodního. Podrobnější úprava mezinárodního osvojení je součástí Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení (v České republice vyhlášena pod č. 43/2000 Sb. mezinárodních smluv). (Macela, 2014, on-line)

Směrnice o náhradní péči o dítě z roku 2009 je nezávazným dokumentem zahrnujícím podrobná doporučení k implementaci Úmluvy o právech dětí, které vyrůstají mimo péči svých biologických rodičů. Podstatou jsou dvě zásady. Zásada nezbytnosti je založena na „snaze podporovat děti tak, aby mohly zůstat se svými rodinami. Odebrání dítěte z rodiny by mělo být až poslední možností. Finanční nebo materiální nouze by se nikdy neměly stát jediným odůvodněním pro takový postup.“ (Macela, 2014, on-line) Druhá zásada – zásada vhodnosti náhradní rodinné péče podtrhuje individuální potřeby dítěte, ponechání sourozenců pospolu a pravidelné přezkoumávání vhodnosti umístění dítěte.

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením zakomponovává významnost rodinného prostředí pro zdravý vývoj dítěte. Pokud nejsou rodiče z důvodu svého zdravotního postižení nebo zdravotního postižení dítěte schopni o dítě pečovat, je dle článku 23 Úmluvy na prvním místě povinnost pokusit se zabezpečit náhradní péči v rámci širší rodiny, až poté jinou formou náhradní rodinné péče.

4 SOCIÁLNÍ PRÁCE

4.1 Základní východiska sociální práce

Sociální práce je pojmem zahrnujícím široký okruh činností. Je současně praktickou činností, i společenskovední disciplínou. Jedna z definic říká, že „*Sociální práce je to, co dělají sociální pracovníci, ... (nebo to, co prostě jiní – zdravotníci, učitelé, politici, rodiče ... nedělají)*.“ (Gulová, 2011, s. 14). Z hlediska sociálního fungování lze sociální práci vymezit jako „*Pomoc jednotlivcům a systémům zlepšovat jejich sociální fungování a měnit sociální podmínky, tak, aby chránily jednotlivce a systémy před potížemi ve fungování.*“ (Mahrová a kol., 2008, s. 13). V užším pojetí je na sociální práci nahlíženo jako interakci mezi tím, kdo potřebuje pomoc, a sociálním pracovníkem. Hrozenská a Dvořáčková (2013, s. 114) ji vymezují jako „*přímý, záměrný a připravený kontakt sociálního pracovníka s klientem, skupinou, komunitou, aby se stanovila sociální diagnóza a uskutečnila sociální terapie. Jde o působení či usměrňování klientů ke změně postojů a aktivizaci klientů, se zaměřením na spolupodílení se na změnách sociální situace.*“

Cílem sociální práce je pomoc potřebným, resp. „*odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů (např. chudoby, zanedbávání výchovy dětí, diskriminace určitých skupin, delikvence mládeže, nezaměstnanosti)*“ (Matoušek, 2008, s. 11). Sociální práce se přitom nesoustředí pouze na jednotlivce, ale také na celé skupiny, rodiny či komunity, které se dostaly do sociálního rozporu, který nejsou schopni samy vyřešit, přičemž velkou roli zde hraje společenská solidarita.

Přístup ke každému jedinci, skupině, rodině i komunitě je vždy specifický a snaží se poskytnout řešení sociální situace ze všech možných hledisek (sociologického, zdravotního, psychologického, ekonomického, právního, ...). V souvislosti s tím Gulová (2011, s. 15) zdůrazňuje potřebu spolupráce sociální práce s dalšími obory, aby byla zajištěna její efektivnost. Zejména klade důraz na součinnost s psychologií a sociologií, jako doplňující disciplíny pak uvádí sociální pedagogiku (vědecká disciplína zabývající se vzděláváním v sociální oblasti života společnosti), andragogiku (vědecká disciplína zabývající se výchovou a vzděláváním dospělých) a gerontagogiku (vědecká disciplína zabývající se vzděláváním starších lidí).

4.2 Sociální pracovník

Sociální pracovník hraje v sociální práci významnou roli. Zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, je definován z hlediska činnosti, kterou provádí, a to jako osoba, která „*vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb.*“ (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, § 109). Jak z uvedeného vymezení vyplývá, sociální pracovní zastává široký okruh prací, od podpůrné činnosti, přes ochrannou, diagnostickou, až po preventivní a nápravnou činnost. Různé formy aktivit vykonává sociální pracovník i v rámci náhradní výchovy, kam patří mimo jiné také adopce, na kterou je zaměřena tato práce.

V souvislosti s rozsahem činností sociálního pracovníka je stanoveno několik podmínek pro výkon jeho práce. Dle ustanovení § 110 zákona o sociálních službách musí být sociální pracovník plně svéprávný, bezúhonný, zdravotně a odborně způsobilý.

Odbornou způsobilostí se podle § 110 odst. 4 rozumí vyšší odborné vzdělání na základě dokončení vzdělávacího programu nebo vysokoškolské vzdělání, a to v některém z oborů, jež jsou specializovány na sociální práci a sociální pedagogiku, sociální a humanitární práci, sociální pedagogiku, sociální práci, sociálně právní činnost, charitní a sociální činnost, nebo akreditovaných vzdělávacích kurzů v uvedených oblastech v počtu minimálně 200 hodin a praxi jako sociální pracovník, která musí být, pokud dotyčný absolvoval jiné vysokoškolské vzdělání než v uvedených oblastech, v délce alespoň 5 let, při středním vzdělání zakončeném maturitní zkouškou v sociálně právním oboru, které bylo dokončeno před rokem 1999, nejméně 10 let. Odborně způsobilý jako sociální pracovník je také ten, kdo získal způsobilost k provádění povolání v oboru zdravotnictví na základě zákona č. 96/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činnosti

souvisejících s poskytováním zdravotní péče a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o nelékařských zdravotnických povoláních), ve znění pozdějších předpisů.

Vzhledem k tomu, že sociální pracovník vykonává práci, při níž se setkává s nejrůznějšími lidmi, s nejrůznějšími životními situacemi, kdy mnohé z nich jsou velmi složité, musí také, aby byl schopen daný problém vyřešit, disponovat řadou osobnostních dispozic a dovedností. Důležité v práci sociálního pracovníka je důvěryhodnost, která zahrnuje mimo jiné porozumění, spolehlivost, otevřenost apod., a také komunikační dovednosti, které umožňují navázat vztah s klientem a řešit jeho nesnáze. Hrozenská a Dvořáčková (2013, s. 118) mezi základními komunikačními dovednostmi, které by měl sociální pracovník mít, uvádí následující:

- umění naslouchat – zahrnuje vnímání jak verbálních projevů, tak neverbálních signálů (např. výraz v obličeji klienta, barva jeho hlasu, pohyby jeho těla, oční kontakt, reagování na otázky a podněty),
- empatie – sociální pracovník by se měl umět vžít do pocitů klienta, do jeho myšlení, problémů, měl by umět vhodně reagovat na chování klienta a současně mu projevit porozumění,
- rozbor prožitků klienta – představuje schopnost sociálního pracovníka charakterizovat a vysvětlit pocity, chování a zážitky klienta.

Kromě zmíněné způsobilosti, dispozic a dovedností je v sociální práci důležité, aby ten, kdo vykonává práci sociálního pracovníka, byl alespoň částečně optimistou, jelikož se ve své práci setkává neustále s nepříznivými situacemi, tudíž potřebuje pohlížet na problémy s vidinou úspěšného vyřešení. Tím mimo jiné motivuje i samotné klienty.

4.3 Metody sociální práce

V rámci metod sociální práce jsou nejčastěji rozlišovány 3 metody – individuální práce, skupinová sociální práce a komunitní práce.

Individuální sociální práce patří k základní formě sociální práce. Je založena na úsilí změny nesprávných životních postojů sociálního klienta a jeho osvojení samostatného řešení potíží, ať už osobních, rodinných nebo společenských. Jak samotné označení

napovídá, je zaměřena na jednotlivce. Sociální pracovník se snaží najít nejvhodnější řešení situace klienta. Hlavním nástrojem, který je v individuální sociální práci využíván, je rozhovor, základní činností sociálního pracovníka je poradenství.

Podstatou **skupinové sociální práce** je skupinový postup vedoucí k posílení sociální skupiny a sociálního fungování jednotlivých členů dané skupiny. Pozornost je zde zaměřena především na vzdělávání, sociální akce orientované na komunitní změnu a rekreační aktivity. Její náplní jsou různá témata a aktivity, které navrhnou sami členové nebo sociální, v souladu s potřebami a obliby členů. Skupinová práce je uplatňována v nápravných zařízeních, centrech určených pro rodiny a děti, nemocnicích, centrech péče o duševně nemocné, veřejných dobročinných organizacích. Jak ale upozorňuje Mahrová a kol. (2008, s. 22), skupinová práce není terapií.

Primárně je pozornost ve skupinové sociální práci zaměřena na skupinu, až druhotně je to na jednotlivce. Důležité je dosahování cílů stanovených ve skupinové smlouvě, přičemž snahou je maximální vzájemná pomoc mezi jednotlivými příslušníky skupiny, skupinová soudržnost, rozvoj a autonomie skupiny.

Úkolem sociálního pracovníka v rámci skupinové sociální práce je pomoci členům sociální skupiny, aby se dozvěděli informace o sobě navzájem, aby si uvědomili vzájemnou sounáležitost, smysluplnost jejich práce v rámci skupiny, dále sociální pracovník podporuje členy skupiny ve vzájemné komunikaci, podněcuje je ke svépomoci a osamostatnění. (Mahrová a kol., 2008, s. 23) Kontrola ze strany sociálního pracovníka je však nízká, dává skupině prostor pro svobodné rozhodování a samovolnou komunikaci mezi členy skupiny.

Komunitní sociální práce je metodou sociální práce, která je zaměřena na komunitu, s cílem dosažení pozitivní změny v rámci jejího fungování. Komunita jako taková označuje skupinu lidí, kteří mají něco společného. Může jít o společné cíle, zájmy, problémy, vztahy apod. V sociální práci je to společný problém nebo jsou to společné podmínky. Komunita je místem, kde lze získat praktickou pomoc, uznání a emocionální oporu. Gulová (2011, s. 59) označuje komunitní sociální práci za jednu z nejrychleji se rozvíjejících metod sociální práce, přičemž poznamenává, že v dané oblasti je velký

prostor pro prolínání sociálních a pedagogických oborů v závislosti na cílové skupině. Zejména pak autorka podtrhuje spolupráci mezi sociální prací a sociální pedagogikou.

Akce komunit jsou obvykle zaměřené na určitý konflikt a zpravidla se jedná o akce přímé, na místní úrovni. Rozhodující jsou přitom potřeby dané komunity. Komunitní sociální práce je tedy realizována ve prospěch více lidí. V souvislosti s tím je k ní potřeba spolupráce s představiteli samosprávy nebo politické moci. Často se v ní také projevují občanskí aktivisté a někdy i samotní obyvatelé. Role sociálního pracovníka je obvykle podněcovatelská a organizační. (Mahrová a kol., 2008, s. 25)

4.4 Podmínky, rizika a překážky v oblasti sociální práce

Jak bylo uvedeno v úvodu kapitoly objasňující základní východiska sociální práce, tato oblast zahrnuje širokou skupinu činností. Výkon i rozsah sociální práce jsou však do značné míry proměnlivé, v závislosti na lokálních podmínkách.

V rámci lokálních podmínek je pro oblast sociální práce důležitý postoj vedení obce k sociální práci, tzn., jaká je míra a ochota podporovat preventivní opatření negativních sociálních jevů a utváření pracovních podmínek pro sociální pracovníky, dále je to počet sociálních pracovníků, od kterého se pochopitelně odvíjí objem jejich práce, a úroveň multidisciplinární spolupráce v dané územní oblasti (např. krajské úřady mají např. povinnost zpracovávat střednědobé plány rozvoje sociálních služeb). (Ministerstvo práce a sociálních věcí – odbor sociálního začleňování, 2014, s. 20) Také na problematiku náhradní výchovy mají lokální podmínky vliv, zejména pokud jde o preventivní opatření, počet sociálních pracovníků a počet zařízení ústavní péče.

Sociální práce s sebou nese také určitá rizika a existují zde i překážky pro její výkon. Mezi základními riziky a překážkami uvádí Ministerstvo práce a sociálních věcí – odbor sociálního začleňování (2014, s. 20-21) personální poddimenzovanost, tzn. nedostatečný počet úvazků sociálních pracovníků, který způsobuje problémy v rozsahu a kvalitě odborných agend, dále nevysvětlení a nejednotnost cílů sociální práce, nedostatečná nabídka sociálních služeb, která je příčinou nedostatku kapacit určitých druhů sociálních služeb v určité lokalitě a chybějící návaznost a součinnost s dalšími

druhy služeb v daném území. Dalšími překážkami spojenými se sociální prací zmiňovaných Ministerstvem jsou nevyhovující spolupráce a špatná koordinace hlavních účastníků veřejné správy a dalších subjektů při výkonu sociální práce, malá společenská vážnost sociální práce včetně nízkého finančního ohodnocení, nedostatek finančních prostředků plynoucích do oblasti sociální práce ze státního rozpočtu.

4.5 Etika v sociální práci

Etika je důležitou součástí sociální práce. Sama o sobě představuje filozofickou disciplínu, vědu o mravnosti, která se snaží určit, jaké aktivity hodnotit jako správné a naopak, jaké posuzovat za špatné.

Etiku sociální práce vymezuje Gulová (2011, s. 38) jako „*souhrn kladných hodnot a norem, které se vršily napříč stoletími a rozšiřovaly podle toho, v které epoše se sociální práce vyvíjela. Sociální pracovník vystupuje jako prostředník mezi sociálním klientem a společností. V této roli stojí především na straně společnosti, tedy toho mocného, poněvadž je vázán povinností dodržovat normy a zákonná ustanovení.*“ Malík Holasová (2014, s. 10) označuje dokonce etický rozsah za východisko sociální práce s tím, že ze základních hodnot sociální práce, ke kterým se řadí lidská práva, humanismus a sociální spravedlnost, vyvstávají etické principy konání sociálních pracovníků. Mezi nimi autorka zmiňuje respekt ke klientovi, dobročinnost, spravedlnost, spolehlivost, právo klienta na samostatné rozhodování a pravdomluvnost. Zjednodušeně řečeno je etika sociální práce souborem mravních principů, které by měl sociální pracovník znát a současně by se jimi měl řídit (Mahrová, 2008, s. 49).

Etické zásady chování sociálních pracovníků jsou zakotveny v etických kodexech. Základním kodexem u nás je Etický kodex sociálních pracovníků České republiky vydaný v roce 1995 Společností sociálních pracovníků. Kodex byl několikrát revidován, naposledy v květnu roku 2006, s účinností od 20. května 2006.

Obsahem Etického kodexu sociálních pracovníků České republiky jsou etické zásady sociálního pracovníka, pravidla etického chování sociálního pracovníka v rozdělení na pravidla ve vztahu ke klientovi, k jeho zaměstnavateli, ke kolegům, k povolání a

odbornosti sociálního pracovníka a ve vztahu ke společnosti, dále jsou v něm uvedeny základní etické problémové okruhy a postupy při řešení etických problémů.

V rámci etických zásad je upozorněno na nutnost dodržování lidských práv ze strany sociálních pracovníků, zejména těch, které jsou ustanoveny ve Všeobecné deklaraci lidských práv, Charty lidských práv Spojených národů, Úmluvě o právech dítěte, Ústavě, Listině základních práv a svobod, dále je poukázáno na respekt sociálního pracovníka k jedinečnosti každého člověka bez ohledu na jeho původ, barvu pleti, pohlaví, rasu, rodinný stav, náboženskou orientaci apod., na upřednostňování profesionální odpovědnosti sociálního pracovníka před soukromými zájmy. (Malíková, 2011, s. 55)

Součástí etických problémových okruhů je obecné vymezení možných etických potíží v odlišení základních etických problémů (např., které sociální případy upřednostnit, kolik péče poskytnout ke stimulaci klienta ke změně jeho stanoviska a k uvážlivému jednání) a dalších možných problémových okruhů (např. jak jednat při střetu zájmu sociálního pracovníka se zájmem klienta), přičemž, jak píše Malíková (2011, s. 55) je upozorněno na kontroverznost v práci sociálního pracovníka.

U postupů při řešení etických problémů je dán jakýsi návod, jak probírat a řešit závažné etické problémy, dále je vytyčen cíl Společnosti a poskytnuta možnost etické zásady pro oblasti terénní sociální práce, kde jsou etické problémy vážné a složité, doplňovat a upravovat. (Tyfloservis, 2011, on-line)

5 PROCES OSVOJENÍ DO 31. 12. 2013 – ZÁKON O RODINĚ

5.1 Období vnitřního rozhodnutí

Z literatury, zkušeností a výzkumů vyplývá, že k rozhodnutí o přijetí dítěte do rodiny by měla vést dlouhodobější cesta. Žadatel by měl tento zásadní krok - zda je připraven na přijetí dítěte do rodiny, zda je zralý na tuto novou roli, velmi pečlivě zvážit. Je také důležité zjistit, zda je k zamýšlenému činu připravena i širší rodina či sourozenci. O tomto zásadním rozhodnutí by mělo být v rodině otevřeně diskutováno, eventuálně by se měl žadatel poradit se specializovanými odborníky. Konečné rozhodnutí je však samozřejmě ponecháno na každém jednotlivém žadateli či páru, na jeho rozumovém zvážení, instinktech, mysli a touze.

Zcela zásadní před vyřizováním vlastní žádosti je, aby se žadatelé zamysleli nad tím, jestli jejich důvody k přijetí dítěte vycházejí z vlastního přesvědčení. Ekonomické zázemí žadatele či žadatelů by mělo být stálé, mělo by umožňovat finanční zajištění rodiny i dítěte, a to v současnosti i v letech příštích. Mělo by být předem určeno, kdo z rodičů dítěti podřídí více svůj čas (zůstane s ním v domácnosti) a kdo bude zajišťovat stránku materiální, případně jakou měrou se budou oba na těchto praktických věcech podílet. Bytová situace žadatelů by měla zcela vyřešena a je potřeba dostatečně a vhodně zajistit potřeby dítěte. Trestní rejstřík žadatelů musí být čistý. Žadatelé by měli být duševně i fyzicky zdraví, aby byli schopni dítě vychovávat. Věk žadatelů by měl být odpovídající přirozenému vztahu dítěte k rodiči.

5.2 Podání žádosti o osvojení dítěte

Pokud žadatelé usoudí, že jsou pro přijetí dítěte do vlastní péče definitivně rozhodnuti a že skutečnosti uvedené v předchozí subkapitole splňují, následuje fáze, kdy kontaktují příslušný obecní úřad s rozšířenou působností (městský úřad), ve větších městech magistrát, pracoviště (oddělení) sociálně-právní ochrany dětí odboru sociálních věcí. Žadatelé musí dodat následující podklady:

- občanský průkaz,

- fotografie obou žadatelů – měla by být barevná, z doby nedávné a měla by být vystihující podobu žadatele,
 - zpráva o zdravotním stavu – je vystavena příslušným ošetřujícím lékařem, popřípadě specialistou, který ve zprávě potvrdí zdravotní způsobilost žadatele k výchově dítěte,
 - zpráva o psychologickém (posudku) vyhodnocení – žadatel o osvojení dítěte se podrobí písemným testům a několikahodinovému ústnímu pohovoru, v případě adopce párem je ještě proveden ústní pohovor nejen jednotlivě, ale i společně,
 - potvrzení o trvání zaměstnání a výši příjmů od zaměstnavatele – žadatel dodá potvrzení od svého zaměstnavatel, kde je uvedena délka trvání pracovního poměru, jeho roční hrubý nebo průměrný měsíční příjem; zaměstnavatel by měl k těmto údajům přiložit krátký pracovní posudek, eventuelně perspektivu dalšího trvání pracovního poměru,
 - daňové přiznání u osob samostatně výdělečně činných – ten, kdo podává žádost o osvojení dítěte, by měl dodat aktuální daňové přiznání spolu s délkou trvání podnikatelské činnosti,
 - posudek – stanovisko příslušného městského úřadu – měl by obsahovat informaci, zda bylo nebo je s žadatelem zahájeno správní řízení či dopustili-li se nějakého přestupku,
 - výpis, popřípadě opis, rejstříku trestů,
 - písemný souhlas s absolvováním přípravy na přijetí dítěte – žadatel v ní souhlasí, že se zúčastní školení zahrnující právní, medicínské, psychologické informace a informace týkající se průběhu adopčního procesu; dílčí součástí školení je zážitková a psychoterapeutická část,
 - písemný souhlas se zjišťováním údajů – v tomto dokumentu dávají žadatelé svolení, aby příslušný sociální úřad zjišťoval další doplňující informace, popřípadě ověřoval, zda v průběhu celého řízení nedošlo k zásadním změnám, které by měly na proces osvojení vliv, ať už pozitivní, nebo negativní pro žadatele,
 - zpráva o sociálních poměrech – tuto zprávu zajišťuje příslušná sociální pracovnice, která provede v místě bydliště či pobytu žadatelů místní šetření.
- (Gabriel, Novák, 2008, s. 75-78)

Spolu s přijetím žádosti o osvojení je se žadateli zahájeno správní řízení a jsou zařazeni do evidence žadatelů, kteří by mohli být vhodnými adepty k tomu, stát se osvojiteli. V celém procesu, od podání žádosti, se zájemci o osvojení dítěte úzce spolupracuje sociální pracovnice, která je v celém procesu nápomocna, a to až do rozhodnutí soudu. V ideálním případě se jedná o jedinou pracovníci, která žadatele provází, vykonává u nich místní šetření, zodpovídá dotazy.

5.3 Zhodnocení a posouzení krajským úřadem

Další fází procesu osvojení je zhodnocení krajským úřadem. Základním úkolem krajského úřadu je na základě předložených podkladů a posudků posoudit vhodnost žadatelů a v případě kladného zhodnocení zajistit absolvování přípravy na přijetí dítěte. Pokud žadatelé uspějí ve všech kriteriích, obdrží správní rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli. Po zařazení žadatelů do této evidence následuje období zprostředkovávání, kdy se příslušný krajský úřad snaží sjednat osvojení, a to do 3 let ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení žadatele do evidence žadatelů.

5.4 Období čekání na nabídku dítěte k osvojení

Toto období je často žadateli popisováno obdobím „čekání na telefon“. Gabriel a Novák (2008, s. 84) jej označují za zpravidla nejdelší období celého procesu osvojení. Délka čekání žadatelů je různá, záleží na regionu bydliště, ale především je úměrná míře požadavků žadatele. Je to období plné napětí, rozechvění, vkládání nadějí a snů, na druhou stranu ale také období zklamání a pochyb. Žadatelé obvykle připravují více či méně svůj domov na příchod nového člena, shromažďují literaturu a pokouší se navázat kontakt s těmi šťastnějšími rodiči, kteří již osvojené dítě doma mají.

Mezi sociálními pracovníky jsem já osobně často slýchala názor, že doba čekání na převzetí dítěte do péče by neměla v žádném případě být kratší než devět měsíců, tedy ne kratší než doba těhotenství, aby se noví rodiče dokázali plně připravit.

5.5 Předadopční péče

Před rozhodnutím soudu o osvojení musí být dítě po dobu nejméně 3 měsíců v péči budoucího osvojitele, a to v jeho domácnosti a na jeho náklady. Po uvedenou dobu budoucí osvojitelé zastupují dítě ve všech běžných záležitostech, např. při návštěvě u lékaře, ve škole apod. (Sedlářová, 2008, s. 197). Účelem této „zkušební“ doby je přizpůsobení se nové životní roli, jak na straně adoptivního rodiče/adoptivních rodičů, tak na straně dítěte. Stanovené časové období je zákonem vnímáno jako doba ověřovací, je v ní možné prověřit, zda rodiče a dítě spolu vychází a jsou schopni spolu žít ve spokojeném vztahu.

Po dobu předadopční péče přichází do rodiny několikrát sociální pracovníce, která provádí šetření, jež se stává jedním z podkladů pro pozdější rozhodnutí soudu. Během daných 3 měsíců je pak potřeba, aby osvojitel podal návrh na svěřeni dítěte do péče, pokud si chce dítě osvojit.

5.6 Rozhodnutí soudu

Pakliže rodiče s dítětem prošli tříměsíční předadopční lhůtou a podali návrh na svěřeni dítěte do péče, přichází před soud, kde opětovně potvrdí svoje rozhodnutí, že dítě chtějí osvojit.

Zákon o rodině rozeznává dva druhy osvojení:

- osvojení zrušitelné,
- osvojení nezrušitelné.

O nezrušitelném osvojení může soud rozhodnout jen u dítěte, které je starší 1 roku věku, a mohou tak učinit pouze *„manželé, nebo jeden z manželů, který žije s některým z rodičů dítěte v manželství anebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte. Výjimečně může takto osvojit i osamělá osoba, jestliže jsou jinak předpoklady, že toto osvojení bude plnit svoje společenské poslání. V takovém případě soud též rozhodne, aby byl z matriky vypuštěn zápis o druhém rodiči dítěte.“* (Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 74 odst. 2). U osvojení nezrušitelného je

osvojitel zapsán v rodném listu dítěte jako rodič, příjmení dítěte se mění na příjmení osvojitele a končí všechny právní vztahy biologických rodičů.

Zrušitelné neboli prosté osvojení může soud zrušit pouze z vážných důvodů na návrh osvojence, osvojitele nebo orgánu sociálně-právní ochrany dětí. V praxi se v převážné většině rozhoduje o osvojení nezrušitelném.

6 ZMĚNY V PROCESU OSVOJENÍ PO 1. 1. 2014 – OBČANSKÝ ZÁKONÍK

Dne 1. 1. 2014 vstoupil v účinnost zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Tímto zákonem byl mimo jiné zrušen zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Osvojení neboli adopce je tedy nově upravena v občanském zákoníku, konkrétně v ustanovení § 794 - § 854. Spolu se zrušením zákona o rodině došlo v právní úpravě osvojení k řadě změn. Hlavní novinky jsou analyzovány v následujícím textu.

Ve vymezení osoby, která se může stát osvojitelem, klade nový občanský zákoník větší význam na zájmy osvojovaného dítěte. Zákon stanovuje, že osvojitelem může být pouze osoba zletilá a svéprávná a musí osobními vlastnostmi, způsobem života i důvody, které ji k osvojení vedou, zaručovat, že bude dobrým rodičem. Věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem, který zákon o rodině určoval pouze jako přiměřený, musí být dle občanského zákoníku minimálně 16 let. Zákon připouští výjimku pouze tehdy, že s osvojením dá souhlas opatrovník, který dítě zastupuje v řízení, a osvojení je v souladu se zájmy osvojovaného dítěte.

Pokud je osvojované dítě starší 12 let, je k osvojení nově třeba i jeho souhlasu. Platí přitom, jak dodává Novotný et al. (2014, s. 126), že „*Ještě před vyjádřením soud osvojované dítě poučí o tom, jaký účel, obsah a důsledky bude mít jeho souhlas s osvojením.*“ Dle zákona o rodině byl souhlas dítěte vyžadován pouze tehdy, když dítě bylo schopno dosah osvojení posoudit. Nový občanský zákoník tedy toto zkonkretizoval a dítě tak může zásadním způsobem osvojovací proces ovlivnit. Zákon však připouští možnost, že pokud by byl souhlas v zásadním rozporu se zájmy dítěte, nebo dítě nedokáže důsledky souhlasu posoudit, souhlasu dítěte s osvojením, přestože je starší 12 let, není zapotřebí (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 806). Udělilo-li dítě souhlas, může jej odvolat, a to až do rozhodnutí o osvojení.

K osvojení je nutný souhlas rodičů osvojovaného dítěte. Tuto podmínku občanský zákoník z předchozí právní úpravy přebírá, avšak nově zavádí omezení pro nezletilé rodiče a stanovuje formu souhlasu. Dle zákona o rodině bylo k osvojení potřeba souhlasu rodiče i tehdy, když byl nezletilý, nově může dát souhlas k osvojení výhradně rodič, který již dosáhl věku 16 let. Souhlas rodiče je přitom vyžadován i od rodiče, který

nenabyl plné svéprávnosti. Tím je posílena ochrana přirozeného rodičovství. Ustanovení § 810 pak zakotvuje požadovanou formu souhlasu.

Souhlas rodiče k osvojení musí mít podobu osobního prohlášení vůči soudu (dříve stačilo u jakéhokoli úřadu obce s rozšířenou působností, např. tedy před orgánem sociálně-právních ochrany dětí), přičemž před takovýmto prohlášením musí soud rodiče řádně poučit o podstatě a následcích souhlasného prohlášení a sdělit základní informace týkající se osvojení. Zakomponování formy souhlasu rodiče s osvojením má zamezit případným nejasnostem, které vznikaly. Na druhou stranu povinnost dát souhlas pouze soudu, tedy v okresních městech, je pro mnohé rodiče složitější, mnozí mohou mít potíže se do velkého města dopravit, zorientovat se na soudě apod. Souhlas rodiče může přitom být obecný, tzn. bez určení konkrétního osvojitele, nebo konkrétní, kdy rodič jmenuje určitou osobu, která má být osvojitelem. Podle Novotného et al. (2014, s. 123) to bude v praxi vypadat tak, že „... rodič nejprve vyjádří svou vůli přenechat dítě k adopci vůči orgánu sociálně-právní ochrany dětí v písemné podobě a následně pak v řízení vedeném před soudem podle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních bude vyslechnut, zda se na jeho souhlasu nic nezměnilo, resp. zda tento svůj souhlas vyslovil, a tak svůj souhlas kvalifikovanou formou potvrdí.“

Ohledně věku dítěte při souhlasu k osvojení současně platí, že matka dítěte může dát souhlas k jeho osvojení až po uplynutí 6 týdnů po narození dítěte. Šestitýdenní lhůta u matky je dána proto, že tzv. šestinedělí je bráno jako doba nutná pro ustálení psychického stavu po změnách, které jsou s těhotenstvím a následným porodem spjaty. Je to čas, kdy si žena může promyslet, zda je opravdu rozhodnuta se dítěte vzdát, vyzkoušet si péči o něj. Otec může dát souhlas k osvojení kdykoliv po narození dítěte. Nová právní úprava tedy souhlas matky od souhlasu otce odlišuje. U matky se lhůta nezměnila, u otce však ano, dříve činila doba i u otce nejméně 6 týdnů po narození dítěte. Novinku přináší občanský zákoník také v zaniknutí účinnosti daného souhlasu. Dle § 816, v případě, že nedojde k osvojení dítěte do 6 let od udělení souhlasu, pozbude souhlas účinnosti.

Souhlas rodiče k osvojení není zapotřebí, pokud rodič o dítě nemá zjevný zájem, tzn., že o dítě neprojevuje soustavně opravdový zájem, čím podle § 819 odst. 2 občanského zákoníku trvale zaviněně porušuje své rodičovské povinnosti. Do 31. 12. 2013 platilo,

že návrh na nezáměr byl k soudu podáván poté, co rodič neprojevoval o dítě dostatečný zájem 3 měsíce. Nyní je to tak, že po 3 měsících, kdy se rodič o dítě nezajímá, je potřeba ho vyhledat, poučit ho o důsledcích jeho chování a o možnosti osvojení dítěte bez jeho souhlasu, následně čekat 3 měsíce, zda rodič své chování změní a teprve poté podat k soudu návrh na nezáměr. Došlo tak k prodloužení o 3 měsíce, než lze dítěti začít hledat novou rodinu. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 820 odst. 1)

V případě uděleného souhlasu rodiče s osvojením jeho dítěte, byl-li potřebný, běží tříměsíční lhůta. Po těchto 3 měsících ode dne, kdy byl souhlas dán, se, jak vymezuje § 825, „*pozastavuje výkon práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti.*“ (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 825). Osvojované dítě může být poté osvojiteli předáno do tzv. předadopční péče. Tak lze učinit na návrh osvojitele. O předání do péče před osvojením však nově rozhoduje soud. Dříve byla situace taková, že poté, co byly Krajským úřadem vybráni vhodní osvojitelé, sepsali žádost o svěřeni dítěte do péče před osvojením, podali ji k příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí, podle trvalého bydliště dítěte, který o svěřeni rozhodl prakticky bezodkladně do druhého dne, rozhodnutí bylo hned pravomocné a žadatelé si mohli dítě převzít do péče, čerpat mateřskou nebo rodičovskou dovolenou a vyřídit si potřebné dávky (rodičovský příspěvek apod.). Přeložením povinnosti schválení návrhu na svěřeni dítěte do péče před osvojením na soud se prodloužila doba, kdy se dítě do předadopční péče dostane. Praxe soudů je totiž různá – někde soudy rozhodují bez jednání a osobní účasti navrhovatelů usnesením, rozhodnutí je pak většinou vydáno do šesti týdnů, i tak je ale řízení, oproti rozhodnutí, které dříve činily úřady, o cca 1 měsíc delší, někde pak soudci rozhodují zásadně při jednání, tedy rozsudkem, tudíž se musí čekat na nařízení jednání, což trvá obvykle 2-3 měsíce, a následně se čeká na právní moc rozsudku. Problém je také v tom, že osvojitelé nemohou čerpat dávky, ani si vyřídit nástup na mateřskou dovolenou, dříve, než rozhodnutí soudu nabude právní moci. Pokud je dítě v ústavním zařízení, mohou ho osvojitelé do své péče vzít i před rozhodnutím soudu na základě souhlasu orgánu sociálně-právní ochrany dětí s takovým pobytem, osvojitelé ale nemají na základě čeho zůstat z práce doma (na mateřské nebo rodičovské dovolené), ani na základě čeho si vyřídit příslušné dávky. Pro mnohé je to pochopitelně problém, protože si nemohou dovolit zůstat s dítětem doma (museli by čerpat dovolenou nebo mít neplacené volno), navíc bez pobírání dávek.

Nové podmínky v rámci osvojení platí přímo i u předadopční péče. Zatímco podle dřívější právní úpravy muselo být dítě v péči budoucích osvojitelů nejméně 3 měsíce, od 1. 1. 2014 je to měsíců 6. Občanský zákoník tedy danou lhůtu prodloužil, zdvojnásobil ji. Zde upozorňuje Novotný et al. (2014, s. 120), že minimální půlroční doba předadopční péče musí být splněna k okamžiku rozhodnutí o osvojení. Návrh na osvojení lze u soudu podat už před jejím skončením. Horní hranice předadopční péče dána není.

Nově je také právně stanovena povinnost osvojitele osvojence o tom, že byl osvojen, informovat. Lhůta pro uvedené je vymezena na nejdéle do zahájení školní docházky dítěte. Zákon o rodině toto neupravoval, tato povinnost je tedy zavedena zcela nově.

Významnou změnou v institutu osvojení je možnost osvojit i zletilého. Tuto možnost nabízí zákon zcela nově. Podle zákona o rodině bylo možné osvojit pouze nezletilého. Občanský zákoník uvádí dva druhy osvojení zletilého, a to osvojení, které je obdobné jako osvojení nezletilého, a osvojení zletilého, které obdobou osvojení nezletilého není.

V rámci osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého připouští zákon celkem 4 okolnosti, kdy je možné zletilého osvojit. Za prvé lze takto učinit, jedná-li se o přirozeného sourozence osvojovaného, který byl osvojen stejným osvojitelem. Nová legislativa tak umožňuje osvojit více sourozenců, a to i tehdy, že některý z nich už dosáhl plnoletosti. Účelem toho bylo dát možnost ponechat rodinu, resp. sourozence, i dospělé sourozence, při sobě. Dalším případem je, že osvojený byl v době podání návrhu nezletilý, než však bylo o osvojení rozhodnuto, dosáhl věku 18 let. Osvojit zletilého lze nyní taky, pokud osvojitel o osvojovaného pečoval jako o vlastního už v době, kdy nebyl ještě zletilý, a dále tehdy, kdy jeden z manželů chce osvojit zletilé dítě druhého z manželů. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 847 odst. 1 písm. a) až d))

Druhý případ osvojení zletilého, tzn. to, které není obdobou osvojení nezletilého, je odlišný především v tom, že osvojenci, ani jeho potomkům nevzniká osvojením žádný příbuzenský poměr vůči členům rodiny osvojitele, ani k nim nezískávají žádná majetková práva. Jak dále dodává Müllerová (2013, on-line), osvojenec neztrácí osvojením práva ve vlastní rodině. V praxi bude k osvojení zletilého, které není

obdobou osvojení nezletilého, s velkou pravděpodobností docházet pouze ve výjimečných případech.

Další změna v osvojení nastala v rámci zrušení osvojení. Nový občanský zákoník již neodlišuje osvojení zrušitelné a nezrušitelné, ustanovení § 840 odst. 2 pouze vymezuje, že osvojení není možné zrušit po uplynutí 3 let od doby, kdy bylo o osvojení rozhodnuto. Výjimkou je jen situace, že by osvojení bylo v rozporu se zákonem. Za nezrušitelné může soud osvojení prohlásit i před uplynutím uvedené tříleté lhůty, avšak pouze tehdy, že by to bylo v souladu se zájmy dítěte (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 844).

7 KAZUISTIKY

V této kapitole jsou uvedeny kazuistiky na téma osvojení. Nejprve jsem svoji diplomovou práci chtěla pojmout jako výhradně teoretickou, nicméně po získání šesti velice zajímavých kazuistik jsem se rozhodla práci pozměnit.

Na kazuistikách je uveden průběh osvojení dítěte šesti různými manželskými páry z různých krajů České republiky. Páry byly záměrně vybírány s řadou podobných znaků, aby bylo snadnější porovnání. Všechny páry byly bezúhonné, finančně zajištěné, bez vážnějších zdravotních problémů, s čistým rejstříkem trestů, měly dobré psychologické hodnocení, absolvovaly školení a dobře spolupracovaly se sociálními pracovníky.

Děti, které byly párům vybrány, byly podobného věku, zdravé, bílého etnika, všechny byly umístěné v kojeneckém ústavu na základě rozhodnutí příslušného soudu a jejich biologičtí rodiči buď nežili, nebo byli z určitého důvodu soudem zbaveni rodičovských práv. Všechny děti se v nových rodinách výborně adaptovaly a navázaly spolu s rodiči citové vazby.

V kazuistikách nejsou uvedeny drobné běžné problémy se sžíváním rodin a jejich okolím, ale pozornost je výhradně soustředěna na sociální práci a problémy rodin v průběhu procesu osvojení. 2 manželské páry osvojily dítě podle zákona o rodině účinného do konce roku 2013, 3 páry po novele zákona v roce 2014, tedy dle právní úpravy obsažené v občanském zákoníku, a 1 pár své první dítě osvojil před změnou legislativy a druhé dítě po novele.

Cílem zpracovaných kazuistik je na praktických příkladech dokumentovat dopad změny legislativy, resp. ukázat, zda nová úprava zákona v praxi přístupu k osvojení dítěte napomohla nebo naopak osvojení zkomplikovala a jak proces osvojení a novou právní úpravu vnímají samotné rodiny, které si procesem osvojení prošly.

Údaje ke kazuistikám byly získány ze spisové dokumentace (opatrovnických spisů) vedené orgány sociálně-právní ochrany dětí různých městských úřadů obcí s rozšířenou působností. Měla jsem také možnost setkat se a konzultovat s několika sociálními

pracovnicemi, které dané spisy sepisovaly a vedly a setkávaly se s konkrétními účastníky. Data byla poskytnuta za předpokladu, že bude zachována anonymita všech zúčastněných, proto jsou jména aktérů i místa pozměněna.

7.1 Kazuistika č. 1: Petra

Petra se narodila v roce 2010 jako zdravá donošená holčička světlé pleti. Těhotenství probíhalo bez problémů a porodní váha činila 2 890 g. Narodila se matce samoživitelce, otec nikdy nebyl v rodném listě uveden. V dětském domově žila od svých 10 týdnů života. Do domova byla umístěna na základě soudního rozhodnutí, kdy byla matce odebrána pro zanedbání povinné péče.

Matka dceru do dubna roku 2011 pravidelně dvakrát do měsíce navštěvovala a zdůrazňovala, že si dá život do pořádku a dceru si vezme domů. V květnu téhož roku její návštěvy zcela ustaly a matka pracovním sdělila, že má nového partnera, se kterým je těhotná, a že o Petru už nebude mít dále zájem. Po více než půlročním nezájmu soud rozhodl o zbavení matky rodičovských práv a posléze o zařazení Petry do databáze dětí k osvojení.

Manželé Ivana a Lukáš žili do doby podání žádosti o osvojení dítěte již 13 let ve společné domácnosti. Ivana vystudovala střední školu, Lukáš se vyučil. Oba měli stabilní dlouhodobé zaměstnání, žili v prostorném rodinném domě s velkou zahradou, jejich zdravotní stav byl posouzen jako dobrý. Ani jeden z partnerů nebyl nikdy trestán a jejich pracovní posudky i posudky z místně příslušného obecního úřadu byly velmi příznivé. Manželský pár byl bezdětný a oba manželé spontánně toužili po dítěti. Žádost o osvojení podali v roce 2011. Jejich psychologické hodnocení bylo výborné. Oba absolvovali povinné školení.

V červnu roku 2012 byla manželům vybrána výše jmenovaná Petra. Manželé se jeli na Petru nejprve podívat do kojeneckého ústavu a ihned poté - další den - projevíli souhlas s osvojením Petry.

Na základě správního řízení a rozhodnutí magistrátu byla Petra v srpnu 2012 svěřena manželům do tříměsíční předadopční péče. Adoptivní matka – Ivana - ihned ukončila pracovní poměr a zůstala s dcerou v domácnosti. Během dvou měsíců jí byl přiznán mateřský příspěvek a posléze rodičovský příspěvek. Matka se Petře plně věnovala a adoptivní otec se staral o materiální stránku rodiny a o dceru pečoval po příchodu z práce. Ivana s Lukášem předělali pro Petru 2 místnosti jejich domu na dětský pokoj a hernu, aby měla co nejvhodnější podmínky pro život u nich, a kromě péče doma se jí snažili zajistit řadu podnětů i mimo domov (návštěvy dětských center, zoologických zahrad, plavání, cvičení s dětmi, angličtina pro děti). Petra si udělala k oběma rodičům velmi silnou citovou vazbu. Činila v jejich péči velké pokroky. Naučila se sama oblékat, přestala používat pleny (vyjma plen v noci), naučila se samostatně jíst lžičkou a rodiče spontánně oslovovala „mami“ a „tati“.

Sociální pracovnice provedly během tříměsíční předadopční péče několikrát šetření v místě bydliště a nebyly shledány žádné nedostatky, ani překážky, které by bránily doporučit rodiče – Ivanu a Lukáše, aby si Petru osvojili. Na základě posudku vypracovaných sociálními pracovníci, odborného posudku psychologičky, která spolu s rodiči a Petrou strávila také několik hodin, a již dříve dodaných podkladů soud v prosinci roku 2012 rozhodl o osvojení Petry oběma adoptivními rodiči. Rodiče byli zapsáni do rodného listu Petry a Petře bylo na přání rodičů změněno příjmení i křestní jméno. Ihned po vynesení rozsudku se zúčastnění vzdali práva odvolání a rozsudek tak týž den nabyl právní moci.

Shrnutí:

Osvojení (od zahájení předadopční péče po nabytí právní moci osvojení) proběhlo bez průtahů, během 5 měsíců. Rodiče žádný zásadní problém při jednání se sociálními pracovníky nebo soudci nezaznamenali, velmi si pochvalovali spolupráci se sociální pracovnící, která jim byla průvodcem po celou dobu osvojení, zkušeně odpovídala na jejich dotazy a byla jim oporou. Rodiče byli s průběhem osvojení spokojeni, v současné době žijí spolu, malá Petra v jejich péči evidentně prospívá a výhledově uvažují o osvojení dalšího dítěte.

7.2 Kazuistika č. 2: Marek

Manželé středního věku, muž 48 let, vysokoškolsky vzdělaný, žena 44 let, taktéž s vysokoškolským vzděláním. Manželka již 10 let soukromě podniká, manžel je 8 let zaměstnán u téže firmy. Manželství trvá 15 let, u obou se jedná o první manželství. V roce 2009 se stali žadateli o osvojení. V žádosti uvedli, že chtějí syna do tří let věku, nevadí jim menší zdravotní handicap, jen se obávají vzít si dítě jiného etnika, protože si nejsou jisti, že by náročnost této výchovy zvládli. Motivem přijetí dítěte je bezdětnost páru. Několikrát v průběhu manželství příchod dítěte očekávali, avšak těhotenství pokaždé skončilo spontánním potratem.

Manželé byli psychologicky posouzeni, dodali potřebné podklady (výši příjmů, rejstřík trestů, pracovní posudky – manžel, daňové přiznání – manželka, posudek z magistrátu bydliště) a oba absolvovali povinné školení. Manželé žijí ve čtyřpokojovém bytě v krajském městě a dále vlastní rodinnou chalupu na vesnici, kterou využívají k rekreačním účelům. Na základě těchto indicií jim byl v lednu 2012 vybrán chlapeček Marek ve věku 2 let a 5 měsíců.

Marek žil do 7 měsíců se svojí biologickou matkou, biologický otec od počátku nejevil o syna zájem, nikdy se s ním neseťkal. Výživné na syna platil sporadicky. Byl ženatý a v současném manželství měl tři další děti. Matka Marka onemocněla rakovinou a její zdravotní stav se velmi rychle zhoršoval, posléze, po opakované chemoterapii se vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nebyla schopna o dítě starat. Otec však i přes naléhání matky a dotazy sociálních pracovníků nejevil o dítě zájem, přestal na chlapce přispívat a osobní kontakt byl i nadále nulový. Sociální pracovníce proto kontaktovala další členy rodiny (rodiče otce dítěte), ale ani ti se nechtěli o Marka starat. Prarodiče z matčiny strany byli oba důchodového věku s řadou zdravotních problémů a shodně prohlásili, že se již necítí na výchovu malého dítěte a že by mu bylo lépe u nových hodných rodičů. Marek byl proto umístěn do kojeneckého ústavu.

Biologická matka malého Marka bohužel během několika následujících měsíců zemřela a otec, ani nikdo z příbuzných, nejevil o chlapce více než 8 měsíců žádný zájem. Otec Marka byl posléze zbaven rodičovských práv a Marek zařazen mezi děti čekající na osvojení.

Marek je zdrav, duševní i motorické schopnosti jsou ve středním pásmu (ve zdravotní anamnéze je uvedena pouze silná alergie na některá jídla, dále alergie na písek, prach a pyl některých stromů).

Manželé se po zprávě o možnosti osvojení Marka ihned rozjeli do kojeneckého ústavu, poté si nechali týden na rozmyšlenou, zda se pro osvojení rozhodnou či nikoliv. Důvodem bylo, že se snažili získat bližší informace o Markově zdravotním stavu a chtěli zvážit, zda zvládnou případnou náročnost přizpůsobení se. Po úvaze se rozhodli pro osvojení. Následně dostali manželé malého Marka do tříměsíční předadopční péče na základě správného rozhodnutí sociálního odboru příslušného magistrátu (březen 2012). Manželé se rozhodli trvale žít v bytě ve městě a eliminovat tak Markovy alergie. V bytě provedli řadu změn ve prospěch syna (z bytu odstranili koberce a většinu textilií, přestali používat dráždivé chemické prostředky, manželka absolvovala školení o alergických reakcích dětí na jídlo). V prvních měsících zůstal se synem doma manžel, po třech měsících, kdy manželka dokončila své podnikatelské závazky a poté přerušila své podnikání, zůstala s Markem na rodičovské dovolené ona. Marek si velmi dobře zvykl na nové rodiče i prarodiče z matčiny strany. K rodičům navázal blízký vztah, oslovuje je „mami“ a „kaki“ (chlapec má problém s písmenem „t“, proto neoslovuje otce „tati“).

Sociální pracovnice provedly šetření v místě bytu rodičů a nenalezly nic, co by bylo kontraproduktivní pro další Markův zdárný vývoj. K podobnému názoru dospěl i psycholog, který vedl s rodiči i Markem rozhovor přímo v místě jejich bydliště. Rodiče za pomoci přidělené sociální pracovnice, po ukončení tříměsíční předadopční péče, podali na soud žádost o osvojení. V červenci 2012 jim bylo rozsudkem soudu vyhověno. Oba rodiče byli zapsáni do rodného listu Marka. Markovi ponechali jeho křestní jméno, pouze změnili jeho příjmení po adoptivním otci. Rozsudek nabyl právní moci po zákonné 14 denní lhůtě.

Shrnutí:

Osvojení (od zahájení předadopční péče po nabytí právní moci osvojení) proběhlo během 6 měsíců, rodiče kvitovali vstřícnost sociální pracovnice, která jim vše vysvětlila. Rodiče sami uváděli, že průběh osvojení byl pro ně transparentní, chápali

všechny kroky, které mají pro osvojení udělat, a necítily žádné zbytečné průtahy. V současné době žijí s Markem nadále v městském bytě a Marek dělá velké pokroky. Osvojení dalšího dítěte již neplánují, z důvodu toho, že Marek potřebuje jejich zvýšenou péči.

7.3 Kazuistika č. 3: Anežka

Manželé Eva 29 let, vyučená, 7 let pracuje jako osoba samostatně výdělečně činná, manžel Jáchym 38 let, vyučen a je zaměstnán. Manželství trvá 6 let. Manžel má z předchozího manželství sedmnáctiletého syna, se kterým udržuje pravidelný styk jednou týdně, tráví s ním část vánočních svátků a dva týdny v létě. Na syna řádně a v termínu přispívá, kupuje mu dárky a též přispívá na jeho mimoškolní aktivity. Manželství Evy a Jáchyma je bezdětné. Proto se manželé rozhodli na konci roku 2011 podat žádost o osvojení dítěte.

Manželé absolvovali úvodní rozhovory se sociální pracovníci a byli upozorněni na nutnost dodání všech podkladů (výpisy z rejstříku trestů, zdravotní potvrzení, posudky zaměstnavatele, potvrzení ročního příjmu, posudky z městského úřadu z místa bydliště, hodnocení z psychologického vyšetření). Po dodání všech potřebných podkladů absolvovali manželé školení rodičů, a jelikož nebyly shledány žádné okolnosti, které by bránily zdárnému průběhu osvojení dítěte, byli oba zařazeni do evidence žadatelů o osvojení. V lednu 2014 jim byla nabídnuta k osvojení tříletá Anežka.

Anežka byla zdravá donošená holčička bílé pleti, která žila do svých dvou let u své babičky (matčiny matky). Otec nebyl nikdy znám, nebyl uveden ani v rodném listě Anežky, a matka od počátku nejevila o dceru žádný zájem. Poté, co byla babička dlouhodobě hospitalizována v nemocnici, byla Anežka na základě rozhodnutí soudu umístěna do kojeneckého ústavu. Soud tak rozhodl proto, že matka nebyla ochotná se o dceru starat a sama požadovala její umístění do tohoto zařízení. Anežka žila v kojeneckém ústavu více než rok, biologická matka, ani nikdo z dalších příbuzných, o ni nejevil zjevný zájem, a babička v průběhu roku zemřela v léčebně dlouhodobě nemocných. Anežka se tak stala právně volnou.

Manželé Jáchym a Eva Anežku několikrát v kojeneckém ústavu navštívili. Jednomyslně se shodli na tom, že si Anežku chtějí osvojit. Za pomoci sociální pracovnice sepsali návrh o osvojení se všemi náležitostmi a podali ho na příslušný okresní soud. Již v této fázi byli upozorněni na skutečnost, že došlo ke zrušení zákona o rodině a osvojení přešlo pod Občanský zákoník. Protože změna byla platná od 1. 1. 2014, sociální pracovnice se velmi omlouvala, že nemá zatím metodiku k postupu, ale že udělá vše, co je v jejích silách, aby jim pomohla. A tak se také stalo. V březnu roku 2014 pak soud rozhodl usnesením - nařídil předběžné opatření, kterým byla Anežka svěřena do péče manželů.

Vzhledem k tomu, že usnesení mělo platnost 3 měsíce, museli manželé znovu před soud, a to v červnu 2014. V červnu zasedl soud, manželům byla přidělena jiná soudkyně, která vyjádřila pochybnost a správnost rozhodnutí své předchůdkyně. Nebyla chyba na straně manželů, i Anežka byla právně volnou, všechny posudky byly ve prospěch manželů, nicméně soudkyně manželům vysvětlila, že nový zákon zcela změnil pravidla osvojení a že nový zákon byl „ušit horkou jehlou“ a chybí metodika pro soudce i sociální pracovníky. Její rozhodnutí bylo následující - rozsudkem zrušila usnesení z března 2014, a tím prodloužila předadopční dobu péče o další 3 měsíce. Manželé se velmi vylekali, protože jim sdělila, že ona cítí rozhodnutí své předchůdkyně jako právně chybné, proto, kdyby ctěla literu zákona, musela by jim Anežku odebrat do kojeneckého ústavu, dokud nenabude platnosti její nové rozhodnutí. K tomuto kroku však v zájmu dítěte naneštěstí soudkyně nepřistoupila. Eva uvedené vnímala velmi špatně, několik týdnů se velice obávala, že jim bude Anežka z nepochopitelných důvodů odebrána. Soudkyně rozhodla rozsudkem, že dnem nabytí právní moci je dítě svěřeno do péče budoucích osvojitelů v souladu s ustanovením § 823.

Ihned po vynesení rozsudku se účastníci vzdali práva odvolání. Novým verdiktem se začala znovu od počátku počítat 6měsíční doba předadopční péče. Tím pro rodinu vznikly další komplikace, manželka si zažádala již v březnu o rodičovský příspěvek. Nicméně Úřad práce nevěděl, od jakého data jí má dávku vyplácet, protože usnesení z března bylo zrušeno. Do konce měsíce srpna, tedy 5 měsíců od svěřeni Anežky, rodiče nepobírali žádný příspěvek, ani neměli úlevu na daních, protože příslušné úřady nevěděli, co s nimi. Až po několika návštěvách úřadu práce a písemných urgencích jim byl rodičovský příspěvek přiznán (v září 2014).

Manželé po rozhodnutí soudu z června 2014 museli tedy čekat opět 6 měsíců na ukončení doby před osvojením a na nový rozsudek, kterým by se již definitivně stali rodiči Anežky. V lednu 2015 poslali tedy návrh k soudu na vyslovení osvojení Anežky, s příslušnou dokumentací z předchozích jednání (výše příjmů, zdravotní posudky, posudek z obecného úřadu atd.). Než však mohlo proběhnout soudní stání, bylo jim vyšším soudním úředníkem sděleno, že všechny dodané doklady mají prošlou platnost, protože jsou starší šesti měsíců. Manželé tedy museli zopakovat všechna zdravotní vyšetření, znovu získat pracovní posudky, posudek z úřadu z místa bydliště, znovu doložit výpisy z rejstříku trestů a spolu s Anežkou absolvovat dvouhodinové sezení s psychologem. Sociální pracovnice taktéž musela provést několik šetření v místě bydliště. Než se podařilo získat všechna tato data, uběhly další 2 měsíce. Manželé tedy stanuli před soudem, který konečně rozhodl o osvojení Anežky a zapsání Evy a Jáchyma do jejího rodného listu, až v dubnu 2015.

Shrnutí:

Osvojení probíhalo velmi komplikovaně, rodiče překvapila skutečnost, že úředníci neměli metodiku k novému zákonu, a soudci neměli ještě po šesti měsících od nabytí účinnosti zákona jeho výklad. Celý proces osvojení byl pro manžele nepochopitelný, nesmírně stresující, doba osvojení dítěte se zdvojnásobila, přibylo duplicitní administrativní agendy. Rodiče čekali na osvojení dítěte ve velké nejistotě více než 13 měsíců. Shodně vypověděli, že jim chyběl od soudu i úřadů lidský rozměr. V současné době již uklidnění rodiče žijí spokojeně s Anežkou, a ač chtěli osvojit ještě jedno dítě, prvotní zkušenost s osvojením je od toho odradila.

7.4 Kazuistika č. 4: Jakub

Manželé Ivana 45 let a Pavel 50 let, oba vysokoškolsky vzdělaní, oba již roky úspěšně podnikají. Manželé jsou bezúhonní, finančně zajištění. Manželi jsou již více než 15 let. Opakované těhotenství Ivany bylo vždy ukončeno spontánním potratem, proto po deseti letech vzdali možnost mít vlastní dítě a v roce 2010 se rozhodli pro osvojení. Dle jejich vyjádření jim na pohlaví dítěte nezáleželo, byli ochotni přijmout dítě i s menší tělesnou

vadou, jen požadovali dítě stejného etnika. V prosinci roku 2013 byl manželům Ivaně a Pavlovi nabídnut k adopci dvouletý chlapeček Jakub.

Jakub byl zcela zdravý, bílé pleti a skoro rok žil v kojeneckém ústavu. Rodiče Jakuba tragicky zahynuli při autonehodě, prarodiče z matčiny strany byli starší 70 let, sami se shodli na tom, že na jeho výchovu nestačí, a rodina z otcovy strany nejevila o Jakuba zjevný zájem. Po ročním pobytu v kojeneckém ústavu byl Jakub rozhodnutím soudu zařazen do evidence dětí čekajících na osvojení.

Ivana a Pavel se ihned po zprávě od krajského úřadu rozjeli na Jakuba podívat. Týž den informovali sociální pracovníci, že podají návrh na Jakubovo osvojení. Dodali všechny potřebné podklady a ve spolupráci s přidělenou pracovnící podali návrh na osvojení Jakuba na příslušný soud. Soud zasedl počátkem února 2014 a usnesením rozhodl umístit Jakuba do šestiměsíční péče před osvojením oběma manželům. Rodičům byla sdělena skutečnost, že od 1. 1. 2014 platí nový zákon a že je zatím jakési vakuum v otázce, jak mají adopce probíhat. Byli tedy nabádáni k trpělivosti, ale že Jakub bude rozhodně jejich, jen se pravděpodobně prodlouží doba předadopční péče, protože zatím v této otázce není jasno. Rodiče tedy měli za to, že vše probíhá podle regulí, nicméně v červnu stanuli před soudem, který předchozí únorové usnesení zrušil a rozhodl rozsudkem s tím, že od nabytí tohoto rozsudku znovu začíná od začátku běžet půlroční doba před osvojením. Rodiče dané rozhodnutí nechápali, protože z jejich strany došlo k dodržení všech pravidel a veškeré posudky a šetření v jejich domácnosti dopadly výborně a Jakub v jejich péči činil nesporné pokroky a navázal k nim silnou citovou vazbu.

Další nesnáze nastala v momentě, kdy se rodiče snažili získat rodičovský příspěvek. Bylo jim sděleno, že zatím na něho nemají nárok, protože nikdo neví, který rozsudek platí a co bude dál. Rodiče tedy opakovaně navštěvovali různé úřady, nicméně bez výsledku, a řadu měsíců zůstali bez rodičovského příspěvku. Manžele informace z úřadů i od soudu čím dál více zneklidňovali, navíc k soudu dojížděli více než 150 kilometrů od místa svého bydliště, proto se rozhodli v prosinci podat žádost o vyslovení osvojení k soudu v místě jejich bydliště. Soud v místě jejich bydliště rozhodl, že jemu tato kauza nepřisluší, a odkázal je zpět k původnímu soudu. Tím uběhly navíc další tři měsíce.

Další peripetie nastaly v souvislosti s tím, že soud bere lékařské posudky a ostatní listiny za platné pouze 6 měsíců, manželé tedy museli i se synem absolvovat všechna vyšetření, zajistit posudky z obecního úřadu a další dokumenty znovu, což zabralo 2 týdny, v domě jim proběhlo několik šetření od sociálních pracovníků. Nejvíce času jim zabralo získat termín k psychologickému posudku, protože psycholog jim nabídl nejbližší volný termín až za pět týdnů.

Po získání všech administrativních náležitostí konečně, v květnu 2015, stanuli manželé Ivana a Pavel před soudem. Jak sami sdělovali, již nedoufali, že věc bude vyřízena, ale k jejich podivení soud vyslovil Jakubovo osvojení a oni byli zapsáni do jeho rodného listu. Na místě se ihned vzdali práva odvolání a rozsudek tak nabyl právní moci.

V současné době žije Jakub spokojeně se svými rodiči a velmi dobře prospívá. Do dnešního dne však není vyřešen jejich nárok na rodičovský příspěvek z prvních pěti měsíců předadopční péče a v současné době řeší s finančním úřadem svá daňová přiznání z předchozího roku, kdy nejsou jasné odpočty na daních a výše plateb zdravotního a sociálního pojištění.

Shrnutí:

Osvojení probíhalo nesmyslně dlouho (14 měsíců) a s obrovskými komplikacemi pro rodiče. Ty připravily rodiče o mnoho volného času, oba manžele na shánění potřebných dokladů a potvrzení vyčerpali veškerou dovolenou. Komplikace však v žádném případě nezavinily, ty byly zapříčiněny administrativními a soudními průtahy. Rodiče spontánně uváděli, že museli do průtahů obětovat spoustu času, který mohli využít jinak, se svým synem, ani náklady na poplatky za duplicitní doklady nebyly zanedbatelné. Oba manželé se cítili velmi unavení, zklamaní a především bezmocní, měli velký strach, aby nakonec osvojení nebylo zrušeno nebo pozastaveno a aby se jejich rozpoložení nepromítlo negativně do vztahu k jejich synovi. Rodiče měli původně zájem o osvojení nebo pěstounskou péči u dalšího dítěte, jednomyslně se však po daném prožitku shodli, že v žádném případě znovu takové martyrium nepodstoupí.

7.5 Kazuistika č. 5: Adámek a Verunka

Manželé Jana 31 let, vyučená, a Milan 29 let, také vyučený. Oba manuálně pracují na výrobní lince téhož podniku již 7 let. Manželi jsou 6 let. Pár je bezdětný a pro vzácnou genetickou vadu nemohou spolu děti mít. Rozhodli se proto pro adopci a rádi by časem adoptovali děti dvě, nejlépe sourozence. Rádi by děti zdravé, bílé pleti. V roce 2011 podali žádost o adopci a dodali všechny potřebné podklady, prošli psychologickým posouzením a absolvovali školení rodičů. Po ročním čekání byl manželům Janě a Milanovi, v březnu 2012, nabídnut dvouletý Adámek.

Adámek byl zdravý chlapeček, jeho otec nebyl v rodném listě uveden a byl matčiny již třetím dítětem. Matce byly děti postupně soudem odebírány, protože nezvládala jejich péči a vždy s příchodem nového partnera ztratila o dítě z předchozího vztahu zájem. Děti tak byly soudem umístovány do kojeneckého ústavu a pro zjevný nezájem matky i zbylých členů širší rodiny se po rozhodnutí soudu dostávaly do adoptivních rodin.

Jana a Milan podali žádost o Adámkovo osvojení. Na základě správního řízení a rozhodnutí magistrátu byl Adámek manželům v květnu 2012 svěřen do tříměsíční předadopční péče. Jana ihned nastoupila na mateřskou dovolenou a po několika týdnech jí byl přiznán mateřský příspěvek, později pak, bez průtahů, rodičovský příspěvek.

V průběhu daných 3 měsíců manžele několikrát navštívily sociální pracovnice. Neshledaly žádná pochybení ze strany rodičů, naopak Adámek v péči svých adoptivních rodičů evidentně dobře prospíval, ačkoliv v kojeneckém ústavu nemluvil, zde začal dokonce říkat celé věty, říkadla, básničky, navíc si pobrukoval, rodiče zjistili jeho evidentní hudební nadání a obstarali mu hudební školičku pro nejmenší děti, navštěvovali s ním kurzy plavání a cvičení pro děti. Adámek k rodičům navázal silnou vazbu. Po doporučení z místního šetření sociálních pracovnic se po ukončení tříměsíční předadopční péče soud v září 2012 vyslovil o osvojení Adámka. Rodiče se ihned vzdali práva na odvolání a rozsudek tak nabyl právní moci.

V září 2013 se rodiče dozvěděli od sociální pracovnice, že matka Adámka má již rok další dítě – Veroniku, a že před několika měsíci byla rozhodnutím soudu umístěna

do kojeneckého ústavu, jelikož o ni matka neprojevuje zjevný zájem, a že se čeká na rozhodnutí soudu o zbavení matky jejích rodičovských práv.

V dubnu 2014 byla matka skutečně zbavena rodičovských práv a Veronika byla ve 13 měsících svého věku Janě a Milanovi nabídnuta k osvojení. Manželé bez váhání ihned projevíli zájem, protože si přáli vychovávat sourozence. Za pomoci sociální pracovnice tedy sepsali žádost a zaslali ji na příslušný soud.

V červnu 2014 soud rozhodl usnesením o svěřením Veroniky do předadopční péče Milana a Jany. Rodiče se domnívali, že se změnou zákona bude pouze rozdíl v tom, že předadopční péče je z 3 měsíců prodloužena na měsíce 6. Nicméně první potíž nastala, když se Jana pokoušela vyřídit si rodičovský příspěvek. Nikdo jí nebyl schopen říci, od kdy má na příspěvek nárok. Se dvěma malými dětmi opakovaně putovala mezi jednotlivými úřady, dle jejího vyjádření si ji posílali jako „horký brambor“. Po několika týdnech a několika návštěvách úřadů, byla již zcela vyčerpána. Manžel jí v této situaci nemohl pomoci, protože pracoval na směny a nemohl se v práci uvolnit, navíc celá čtyřčlenná rodina byla závislá na jeho příjmu.

Další nesnáz nastala po třech měsících, v září 2014, kdy byli manželé znovu obesláni před soud, kde bylo předchozí usnesení zrušeno (dle výroku soudkyně nemělo dle jejího výkladu nového zákona všechny náležitosti) a bylo nahrazeno novým rozsudkem. Pro rodiče to znamenalo další komplikace a prodloužení předadopční péče o další 3 měsíce. Po nabytí právní moci rozsudku musela Jana znovu navštívit všechny úřady, nové soudní rozhodnutí vneslo do jednání další chaos. Rodiče vůbec nechápali celou situaci, nijak nepochybili, postupovali naprosto stejně jako při prvním osvojení, ale dle jejich slov nic nefungovalo, sociální pracovnice i soudce je ujišťovali, že u nich nenastala žádná chyba, že to chce čas a že jde jen o procesní prodlevy, že čas ukáže, co a jak, že jde o nešťastný nový zákon. Jenomže se blížil konec roku a problémů přibývalo, rodina stále neměla rodičovský příspěvek, a navíc se na Janě začalo projevovat nervové vypětí několika měsíců. Cítila se unavená, podrážděná, nemohla spát a velmi se bála, že o Veroniku přijdou. Veronika cítila velké napětí a strach ze strany rodičů a reagovala pláčem a častým nočním buzením, což celou situaci ještě zhoršovalo. Jana byla ještě unavenější, děsilo ji převzetí jakékoliv úřední obálky. Pokoušela se tuto situaci řešit

s manželem, ten však většinu dovolené již vyčerpal při získávání podkladů pro adopci a také proto, že první týden, kdy byla Veronika přivezená, byl doma.

Jana se nakonec svěřila s neřešitelnou situací sociální pracovníci. Ta jí navrhla návštěvu lékaře, kde jí byla doporučena psychoterapie a předepsány léky na spaní a na celkové zklidnění. Sociální pracovnice pak, nad rámec svých povinností, pomáhala Janě obcházet úřady a rodině byl tak koncem prosince konečně přiznán zpětně mateřský a rodičovský příspěvek od září 2014. Terapeutické schůzky a vyřešená finanční situace Janě velmi pomohly a život rodiny se začátkem roku 2015 začal vracet do starých dobrých kolejí. Tento obrat zaznamenala i Verunka a pomalu ustávalo její noční buzení a pláč.

V současné době rodina připravuje podklady pro podání žádosti o vyslovení osvojení Veroniky. Soud by měl zasednout na podzim.

Shrnutí:

Proces osvojení Adámka podle zákona o rodině trval 6 měsíců. Toto osvojení hodnotili rodiče jako bezproblémové, transparentní. Velmi chválili spolupráci se soudem i sociální pracovníci.

U osvojení Veroniky, které probíhalo podle nového občanského zákoníku, však byla situace diametrálně odlišná, proces adopce již trvá déle než rok a patrně ještě několik dalších měsíců potrvá. Rodiče vyvinuli velké úsilí, naprosto však nechápali situaci, byli zatíženi nesmyslnými administrativními úkony a pochůzkami po úřadech. Místo toho, aby se věnovali rodině a hlavně jejímu novému členovi, Verunce, většinu času trávili telefonováním a zjišťováním informací. Navíc informace, které dostávali, byly často odlišné a po týdnu se měnily. Jak sami uvedli, cítili strach, bezmoc a posléze i vztek na průtahy a neznalost kolem nich. Největší bezmoc pociťovali z toho, že nikdo vlastně přesně neví, co má dělat, a odnáší to jejich rodina. Dále sdělili, že kdyby se jim toto dělo v jakékoliv jiné oblasti, sepisovali by stížnosti, situaci by medializovali a mnohem vehementněji by se dožadovali svých práv. Takto, aby ochránili Veroniku a Adámka, ale mlčeli a celou situaci trpně snášeli až do krajnosti.

7.6 Kazuistika č. 6: Tomášek

Tomáš se narodil v červnu 2012. Byl zanechán matkou v porodnici s tím, že dá souhlas s osvojením po 6 týdnech od porodu. Bohužel se však nedostavila a nastalo pátrání po matce. Až po delší době byla biologická matka malého Tomáška dostižena a bylo jí sděleno, že se má dostavit na sociální odbor k podpisu souhlasu s osvojením a předání informací o otci dítěte. Nakonec však souhlas s osvojením nedala a uvedla, že otce dítěte nezná, že se jednalo o náhodnou známou. Tomášek tak byl umístěn v dětském centru. Matka ho ještě asi rok sporadicky navštěvovala, poté jej navštěvovat zcela přestala. Až v září 2013 vyslovil soud nezáměr matky a Tomášek se tak dostal do databáze dětí k osvojení.

V listopadu 2013 byl Tomášek nabídnut k osvojení Janě, 40 let, a Petrovi, 43 let. Ti se s Tomáškem v centru seznámili a rozhodli se jej převzít do péče před osvojením a následně osvojit. V lednu 2014 (jako jedni z prvních osvojitelů museli postupovat podle Občanského zákona) podali manželé žádost o osvojení se všemi náležitostmi na soud, který poté vydal usnesení o svěřením nezletilého do jejich péče před osvojením. Manželé měli Tomáška 6 měsíců ve své péči, sociální pracovnice dělala v místě jejich pobytu šetření, vždy s velmi kladným výsledkem. Tomášek k adoptivním rodičům velmi přilnul a dělal v jejich péči značné pokroky. Osvojitelé v červenci 2014 podali návrh na vyslovení osvojení malého Tomáška.

Jednání o osvojení probíhalo v srpnu 2014. Soudkyně vyslechla navrhovatele a jednání odročila za účelem výslechu biologické matky (taktéž podle regulí nového zákona), který naplánovala na září 2014 (u tohoto jednání neměli adoptivní rodiče být, mělo proběhnout pouze mezi soudkyní a biologickou matkou.) Osvojitelé se tohoto kroku velmi obávali, zejména toho, aby nevyšlo najevo místo pobytu Tomáška a jeho nová identita. Nakonec k jejich úlevě soudkyně, 2 dny před plánovaným jednáním s biologickou matkou, jednání zrušila. Toto bylo Janě a Petrovi oznámeno telefonicky vyšší soudní úřednicí.

Protože soudkyně váhala, jak přesně postupovat dál, byl další termín jednání stanoven až na prosinec 2014, kdy konečně došlo k vyslovení osvojení, a osvojitelé byli zapsáni do Tomáškovy rodného listu. Rozsudek nabyl právní moci v lednu 2015.

Shrnutí:

Na tomto případě je vidět velký průtah související s novelou Občanského zákoníku, neboť ani soudci si nebyli jisti, jak ve věci postupovat – zda zvát biologické rodiče k jednání či nikoli. Tomášek byl tak v péči před osvojením rok a pro rodiče bylo toto období nesmírně těžké, navíc spojené se strachem z prozrazení místa pobytu Tomáška.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo popsat proces osvojení dítěte jakožto jedné z forem náhradní rodinné péče, analyzovat změny, k nimž došlo od 1. 1. 2014 v souvislosti s účinností nového občanského zákoníku, zákona č. 89/2012 Sb., v komparaci s předchozí právní úpravou vztahující se k dané problematice - zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině, který byl k 31. 12. 2013 zrušen, a na praktických příkladech dokumentovat dopad změny legislativy, resp. ukázat, zda nová úprava zákona v praxi přístupu k osvojení dítěte napomohla nebo naopak osvojení zkomplikovala a jak problematiku osvojení a novou právní úpravu vnímají samotné rodiny, které si procesem osvojení prošly.

Jak bylo v této práci několikrát uvedeno, v případě že biologická rodina nechce, není schopna nebo se nemůže starat o dítě, je nejlepší variantou náhradní péče – osvojení. Osvojení samo o sobě je pro rodiče velkým krokem do neznáma, a ač očekávají radostnou událost, první kroky a týdny společného života nebývají lehké. Rodiče, kterým se radostnou událostí – osvojením zcela změnil dosavadní život, přirozeně v řadě věcí tápou, a proto očekávají pomoc od sociálních pracovníků, soudu a dalších institucí, se kterými přicházejí v průběhu adopce do styku. Zjednodušení celého procesu a nárok na zvýšenou pomoc jim měla přinést také změna zákona, od které se slibovalo zjednodušení a urychlení osvojení.

Na základě vybraných a zpracovaných kazuistik bylo jednoznačně prokázáno, že zánikem zákona o rodině a přesunutím problematiky osvojení pod Občanský zákoník problémů spíše přibýlo. Oproti minulé právní úpravě například v praxi nastává to, že do evidence dětí, které jsou vhodné do osvojení, dochází v pozdějším věku (většinou nejdříve kolem devíti měsíců věku). Je to dáno tím, že méně rodičů dává souhlas s osvojením a soudní jednání o nezájmech se prodlužují kvůli nutnosti shánět a poučovat rodiče.

Dalším průtahem je potom řízení o svěřením dítěte do péče před osvojením. Dříve o něm bylo rozhodnuto ze dne na den a bylo hned pravomocné, dnes se musí čekat na rozhodnutí soudu a dále na vyznačení právní moci (až se vrátí soudu doručenky a rozhodnutí podepíše soudce). Navíc osvojitelé nemohou čerpat dávky, dokud nemají právní moc vyznačenou. To je pro mnohé velmi přitěžující okolností.

Prodloužila se také délka předadopční péče, a to na dvojnásobek, z dřívějších 3 měsíců na měsíce 6. Půl roku je také doba, po kterou platí podklady dodané uchazeči o osvojení dítěte. Zde se v praxi vyskytují problémy, kdy kvůli průtahům ztratí podklady platnost a budoucí osvojitelé je musí dodávat znovu. To je náročné jak časově, tak psychicky.

Jako další problém spojený s účinností nového občanského zákoníku a zakomponováním rodinného práva do něj vyvstala chybějící metodika pro sociální pracovníky. Ti, jak ukázaly kazuistiky, mnohdy nevěděli, jak postupovat. Pochopitelně že čas danou situaci uklidní, praxe konkrétní postupy ukáže, ale rodiče, kteří museli této nepřipravenosti čelit, budou mít už navždy zarytou špatnou zkušenost, která je může odradit od případné další adopce.

Nepřísluší mi bez právního vzdělání posuzovat, kde se stala chyba, nicméně na kazuistikách je jednoznačně vidět, že novela nebyla šťastná, alespoň se tak zatím jeví. V praxi v drtivé většině přinesla ztížení podmínek adopce, prodloužení předadopční péče na dvojnásobek i trojnásobek oproti předchozímu stavu, velmi se zkomplikovala administrativní agenda, novela paralyzovala opatrovnické soudy, které v řadě případů vůbec nevěděly, jak postupovat, protože chyběl výklad a některé paragrafy bylo možné interpretovat několika způsoby. Rodiče zpravidla hovořili o chaosu, bezmoci a nesmyslnému pobíhání po úřadech.

Samozřejmě ne všechny změny v rámci osvojení dítěte, které k 1. 1. 2014 účinnost nového občanského zákoníku, který zrušil zákon o rodině, přinesla, jsou negativní, nový občanský zákoník jednoznačně posiluje ochranu osvojovaného dítěte a zdůrazňuje jeho zájmy, například tím, že mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem musí být až na výjimky věkový rozdíl alespoň 16 let, čímž je posílena ochrana přirozeného rodičovství, dále tím, že osvojenec musí být o tom, že byl osvojen, informován, a to nejdéle do zahájení školní docházky, i tím, že má právo se k osvojení, pokud dosáhl 12 let věku, vyjádřit. V praxi však zatím převládají záporné a špatné zkušenosti rodičů, kteří proces osvojení podstoupili.

SEZNAM LITERATURY

Odborná literatura

BARBER, James, DELFABBRO, Paul, GILBERTSON, Robyn. *Children in Foerster Care*. London: Routledge, 2004. 240 s. ISBN 9780415311649.

ČESKO. *Občanský zákoník; Zákon o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích); Zákon o mezinárodním právu soukromém: 2014: úplná znění*. 2. vyd. Olomouc: ANAG, ©2013. 809 s. Právo. ISBN 978-80-7263-814-7.

ČEVELA, Rostislav a kol. *Sociální a posudkové lékařství*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 159 stran. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 978-80-246-2938-4.

DOUGLAS, Anthony, PHILPOT, Terry. *Adoption: Changing Families, Changing Times*. London: Routledge, 2003. 262 s. ISBN 9780415256841.

DUKOVÁ, Ivana, DUKA, Martin a KOHOUTOVÁ, Ivanka. *Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. 200 s. ISBN 978-80-247-3880-2.

FIALOVÁ, Ludmila. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Vyd. 2., dopl. Praha: Mladá fronta, 1998. 398 s., [24] s. barevných obr. příl. Patriae. ISBN 80-204-0720-0.

GABRIEL, Zbyněk a NOVÁK, Tomáš. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. 144 s. Psyché. ISBN 978-80-247-1788-3.

GOODY, Jack. *Proměny rodiny v evropské historii: historicko-antropologická esej*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 229 s. Utváření Evropy; sv. 10. ISBN 80-7106-396-7.

GULOVÁ, Lenka. *Sociální práce: pro pedagogické obory*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. 208 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-3379-1.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. 280 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1168-3.

HROZENSKÁ, Martina a DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. *Sociální péče o seniory*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. 191 s. ISBN 978-80-247-4139-0.

JANDOUREK, Jan. *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. 258 s. ISBN 978-80-247-3679-2.

KRAUS, Blahoslav. et al. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

MAHROVÁ, Gabriela a kol. *Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008. 168 s. Sestra. ISBN 978-80-247-2138-5.

MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových sociálních [sic] zařízeních*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Sestra. ISBN 978-80-247-3148-3.

MALÍK HOLASOVÁ, Věra. *Kvalita v sociální práci a sociálních službách*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014. 151 s. ISBN 978-80-247-4315-8.

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. 98 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 161 s. Studijní texty; sv. 3. ISBN 80-86429-19-9.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. 384 s. ISBN 978-80-7367-502-8.

Ministerstvo práce a sociálních věcí – odbor sociálního začleňování. *Strategie sociálního začleňování 2014-2020*. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2014. 86 s. ISBN 978-80-7421-080-8.

NOVOTNÝ, Petr et al. *Nový občanský zákoník. Rodinné právo*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014. 194 s. Právo pro každého. ISBN 978-80-247-5167-2.

SEDLÁŘOVÁ, Petra a kol. *Základní ošetrovatelská péče v pediatrii*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008. 248 s. Sestra. ISBN 978-80-247-1613-8.

PAULDURA, Lukáš a kol. *Slovník právních pojmů: občanský zákoník*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 231 s. Rekodifikace. ISBN 978-80-7478-660-0.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly systematické sociologie*. Vyd. 2., přeprac. a dopl., V Grada Publishing 1. Praha: Grada, 2008. 239 s. Sociologie. ISBN 978-80-247-2594-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012. 181 s. ISBN 978-80-87455-14-2.

VYBÍHAL, Václav a kol. *Mzdové účetnictví 2015: praktický průvodce: [zásadní změny v předpisech k 1.1.2015]*. 18. vyd. Praha: Grada, 2015. Účetnictví a daně. ISBN 978-80-247-5499-4.

Zákony

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Internetové zdroje

ADOPCE.COM. Základní pojmy. In: *Adopce.com* [online]. 2010 [cit. 2015-06-05]. Dostupné z: <http://www.adopce.com/informace/zakladni-pojmy/>

DĚTSKÝ DIAGNOSTICKÝ ÚSTAV PRAHA. Dětský diagnostický ústav. In: *Ddu-praha.cz* [online]. [cit. 2015-06-05]. Dostupné z: <http://www.ddu-praha.cz/>

MACELA, Miroslav. Základní mezinárodní úmluvy. In: *Virtuální knihovna NRP* [online]. 2014 [cit. 2015-06-10]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/cz/nahradni-rodinna-pece/system-nahradni-rodinne-pece-v-cr/prehled-legislativy/zakladni-mezinarodni-umluvy/>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ – Odbor 21. Formy náhradní rodinné péče. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 21.2.2013 [cit. 2015-06-09]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/898>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ – Odbor 24. Národní zpráva o rodině 2004. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 30.1.2013 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/898>

MÜLLEROVÁ, Tereza. Osvojení, adopce a změny od 1. 1. 2014. In: *Můj právník.cz* [online]. 4.12.2013 [cit. 2015-06-11]. Dostupné z: <http://muj-pravnik.cz/osvojeni-adopce-zmeny-od-2014/>

MUŠKA, Karel. Formy náhradní rodinné péče. In: *Zdravotnický web.cz* [online]. 12.1.2015 [cit. 2015-06-09]. Dostupné z: <http://zdravotnickyweb.cz/2015/01/studie-neplodnost-zpusobuje-obrovsky-komunikacni-problem-paru/>

NADACE TÁTA A MÁMA. Formy ústavní výchovy. In: *Nadace táta a máma* [online]. 2014 [cit. 2015-06-04]. Dostupné z: <http://www.nadacetm.cz/1/41-formy-ustavni-vychovy.html>

SOCIÁLNÍ PRÁCE.CZ. Dětský domov. In: *Sociálníprace.webnode.cz* [online]. c2008 [cit. 2015-06-04]. Dostupné z: <http://socialni-prace.webnode.cz/detsky-domov/>

SPOLEK OTEVŘENÁ BUDOUCNOST. Formy náhradní výchovy. In: *Otevřená budoucnost.cz* [online]. 2013 [cit. 2015-06-05]. Dostupné z: <http://www.otevrenabudoucnost.cz/formy-nahradni-vychovy/>

STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE. Kdo může adoptovat. In: *Náhradní rodina.cz* [online]. 2013c [cit. 2015-06-08]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/kdo_muze_adoptovat

STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE. Úvod – Teoretické pojetí náhradní rodinné péče. In: *Náhradní rodina.cz* [online]. 2013b [cit. 2015-06-08]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/uvod_teoreticke_pojeti_nahradni_rodinne_pece

STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE. Základní rozdíly NRP. In: *Náhradní rodina.cz* [online]. 2013a [cit. 2015-06-05]. Dostupné z: <http://www.nahradnirodina.cz/zakladni-rozdily-nrp>

TYFLOSERVIS. Etický kodex sociálních pracovníků České republiky. In: *Tyfloservis.cz* [online]. 2011 [cit. 2015-06-08]. Dostupné z: <http://www.tyfloservis.cz/eticky-kodex-soc-pracovniku>

VANČÁKOVÁ, Martina. Institucionální (ústavní) péče o dítě. In: *Virtuální knihovna NRP* [online]. 2014 [cit. 2015-06-04]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/cz/nahradni-rodinna-pece/system-nahradni-rodinne-pece-v-cr/institucionalni-ustavni-pece-o-dite/>

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jména a příjmení autorky: Ing. Ivana Žampová

Studijní obor: Sociální práce a sociální politika

Studijní program: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Proces osvojení dítěte po zákonné změně od 1. 1. 2014

Počet stran (bez příloh): 73

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů české literatury a pramenů: 28

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 2

Počet internetových odkazů: 15

Vedoucí práce: Mgr. Michaela Titmanová

Rok dokončení práce: 2015

EVIDENČNÍ LIST KNIHOVNY

Souhlasím s tím, aby má diplomová práce byla využívána ke studijním účelům.

V Sezemicích, dne 10. 7. 2015

.....

Uživatelé potvrzují svým podpisem, že pokud tuto diplomovou práci využijí ve své práci, uvedou ji v seznamu literatury a budou ji řádně citovat jako jakýkoliv jiný pramen:

Jméno, příjmení	Adresa	Datum	Podpis

**Posudek vedoucího diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta/-tky: Ing. Ivana Zampová
Obor studia: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii
Název práce: Proces osvojení dítěte po zákonné změně od 1. 1. 2014
Vedoucí práce: Mgr. Michaela Titmanová

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 73
Počet stránek příloh:
Počet titulů v seznamu literatury: 28 české literatury, 2 zahraniční literatury, 15 internetových odkazů

Vyběr tématu

0	1	2	3	4
---	---	---	---	---

Závaznost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Oborová přiléhavost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	1			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafraze, odkazy, dodržení norem pro citace, citovazby (literatura))

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	1			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	1			
--	---	--	--	--

Využití vyzkumných empirických metod

0				
---	--	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	1			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešení problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

	1			
--	---	--	--	--

Naplnění cílů práce

	1			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	1			
--	---	--	--	--

Návnost kapitól a subkapitól

	1			
--	---	--	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost

1			
---	--	--	--

Vhodnost prezentace závěru práce
(publikace, referáty, apod.)

1			
---	--	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

V čem vidí studentka přínos své práce?
Vidí studentka možnosti dalšího rozpracování a navázání na zpracované téma? Popřípadě, jakým směrem?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Autorka zpracovala téma v této době značně významně. Jedná se o téma procesu osvojení dítěte páry, které nemožno mít vlastní potomky. Autorka ve své práci, která se dělí na teoretickou a praktickou, v první části práce uvádí odborně teoretické souvislosti s tématem osvojení – rodina a její funkce, formy náhradní rodinné výchovy, právní úprava náhradní rodinné péče – dále autorka uvádí a srovnává proces osvojení dítěte do 31.12.2013 a od tohoto data, kdy došlo ke změně zákona o rodině, který tento proces značně ovlivnil. Praktická část obsahuje případové studie, na kterých studentka ilustruje proces osvojení před a po změně zákona, a tím i úspěšně propojuje teoretickou část s částí praktickou.

Autorka si stanovila za cíl své DP: „...popsat proces osvojení dítěte jakožto jedné z forem náhradní rodinné péče, analyzovat změny, k nimž došlo od 1. 1. 2014 v souvislosti s účinností nového občanského zákoníku, zákona č. 89/2012 Sb., v komparaci s předchozí právní úpravou vztahující se k dané problematice - zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině, který byl k 31. 12. 2013 zrušen, a na praktických příkladech dokumentovat dopad změny legislativy, resp. ukázat, zda nová úprava zákona v praxi přistupu k osvojení dítěte napomohla nebo naopak osvojení zkomplikovala a jak problematiku osvojení a novou právní úpravu vnímají samotné rodiny, které si procesem osvojení prošli.“

Zpracování tématu považuji za velmi dobře zvládnuté, autorka si stanovila cíle, které ve své práci naplnila. Tato DP by mohla sloužit i jakýsi průvodce procesem osvojení pro páry, které čekají na osvojení, což lze považovat za hodnotný praktický přínos této DP.

Doporučení k obhajobě: doporučuji
Navrhovaná klasifikace: vyborné

Datum, podpis:

15. 8. 2015
Marek Jahn

**Posudek oponenta diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studentky: Bc. ZAMPOVÁ Ivana
 Obor studia: sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii
 Název práce: Proces osvojení dítěte po zákonné změně od 1. 1. 2014
 Oponent práce: PhDr. Kateřina Šámalová, Ph.D.

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 73
 Počet stránek příloh: 0
 Počet titulů v seznamu literatury: 45

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

	1			
--	---	--	--	--

Závaznost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Oborová přílehavost tématu

			3	
--	--	--	---	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjádření, zvládnutí odborné terminologie)

	1			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafraze, odkazy, dodržení norem pro citace, citažyzákladní literatura)

		2		
--	--	---	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

		2		
--	--	---	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

		3		
--	--	---	--	--

Využití vyzkumných empirických metod

		3		
--	--	---	--	--

Využití praktických zkušeností

		3		
--	--	---	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešení problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

0				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

		3		
--	--	---	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

		2		
--	--	---	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

		2		
--	--	---	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost

			3	
--	--	--	---	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

			3	
--	--	--	---	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Tímto vyzývám diplomanta, aby se vyjádřila k výtknutým nedostatům práce (viz níže).

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Ústředním tématem předložené diplomové práce je základní typ náhradní rodinné péče, resp. osvojení z perspektivy systémových a parametrických změn v jeho právní úpravě provedených s účinností od 1. 1. 2014. Volbu tématu jednoznačně hodnotím jako oborově přílehavou.

Předložená diplomová práce je tradičně dělena na část teoretickou a výzkumnou. Teoretická část je vystavěna na šesti hlavních kapitolách, které poněkud obsírněji postupují směrem ke stěžejnímu sdělení celé práce. Jako obsahově velmi neuspokojivou hodnotím kapitulu věnovanou sociální práci, v rámci níž autorka nijak nevyužila příležitosti prezentovat sociální práci v kontextu procesu osvojení. Jazykově vyjadřování je ovšem velmi čisté a přegnantní, autorka prokazuje dovednost práce s odbornými zdroji.

Výzkumná část práce je vystavěna na výzkumném šetření, pro něž studentka volí kvalitativní design. Získaná data o výzkumných jednotkách jsou přitom organizována prostřednictvím šesti kazusů. U této části práce postádám precizně zpracovaný výzkumný projekt, tedy formulaci hlavních a dílčích výzkumných otázek, informace o výzkumných jednotkách a způsobu sběru dat (obsahová analýza, rozhovory), technikách analýzy dat a v neposlední řadě také potřebný teoretický úvod. Zpracované kazusistiky bohužel obsahově nespĺňují očekávání, které bychom se zvoleným tématem práce spojovaly. Kazusistiky vyznívají příliš uniformně a neposkytují žádné hluboké vztahy a události, resp. změn, které přinesl nový občanský zákoník. Navíc se domnívám, že řada popisovaných okolností byla zapřičiněna přechodovým obdobím účinnosti změn. Na konci práce pak postádám shrnutí, interpretaci a diskusi zjištěných poznatků. Na základě těchto nedostatků vyznívá práce jako laické svědectví toho, jaké změny se odehrály v procesu osvojení dětí. Předložená diplomová práce splňuje i přes uvedené nedostatky nároky kladené na závěrečnou magisterskou práci a doporučuji ji k obhajobě.

Doporučení k obhajobě: doporučuji!

Navrhovaná klasifikace: velmi dobře – dobře (dle průběhu obhajoby)

Datum, podpis: V Praze/15. srpna 2015